Тувинская респуб. библиотека им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

ҪЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 77 (12767) | 1985 чылдың апрель 2, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 3 көпеек.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

ЧЕЛЯБИНСК. Ол областың ажыл-агыйлары бо чылдың тараазын мурнундаазындан шалыпкын болгаш эвээш санныг механизаторлар-биле ажаап алырын шиитпирлээн. Колхозтарның болгаш совхозтарның хөй кезии Челябинскиниң көдээ ажыл-агыйны механизастаар болгаш электрижилдер институдунуң эртемденнериниң сүмелээнии ёзугаар үнүш ажыл-агыйынга шуушттурулга-ээлчеглиг аргаже шилчип кирип турар. Оон ылгалдыг чүүлү болза, янзы-бүрү ажылдарны кылыр элээн каш машиналарны хову ажылдарының эң-не харысалгалыг үезинде немелде күштерни ажыглавайн, аңгы-аңгы техникага ээлчештир олуруп, ажылдап тургаш, ийи ээлчег-биле ажылдаар чорукту организастап шыдаар бөлүк механизаторларга даандырып, быжыглаары боор турар. Ажылды организастаарының ол мурнакчы аргазынче областа бир-ле дугаарында «Донгузловский» болгаш «Уйский» совхозтарга ажыглаан. Чогум-на ол ажыл-агыйлар Уралдың, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң девискээрлеринге чаа арганы ажыглаарын нептередириниң даянгыр баазалары боор турар.

КАЗАНЬ. Татарияның үлетпүр бүдүрүлгелериниң кылып үндүрүп эгелээни «Фрегат» дээр суг чаъсталдырар машиналарның эң-не баштайгызын «Нармонский» совхозта эптеп тургускан. Оон белдирлериниң болгаш кезектериниң чамдызын КамАЗ-тың коллективи болгаш өске-даа бүдүрүлге черлери кылып турар. Агрегаттарны республиканың мелиораторларының тускай баазазында эптеп кылып турар. Бо чылын шефчилер черни мелиорастаарынга боттарының үлүүн улаттырары-биле көдээ ажыл-ишчилерге 50 «Фрегаттарны» болгаш ол хире насостарны кылып үндүрерин шиитпирлээн. Ол бүгү техника суггарылгалыг шөлдерин ам-даа 8 муң гектарга калбартыр арганы бээр.

(СЭТА).

МЕЛИОРАЦИЯ — ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

«Мелиорацияның узун хуусаалыг программазының, чурттуң аъш-чем фондузун доктаамал өстүрер сорулга-биле мелиорастаан черлерниң ажыглалының ажыктыын бедидер дугайында» СЭКП ТК-ның октябрь (1984 чыл) Пленумунуң доктаалын база Аъш-чем программазын херек кырынга боттандырар дээш республиканың агроүлетпүр каттыжыышкынының бүгү ажылдакчылары күженииишкинниг ажылдап турар. Тываның байдалынга черни суггарып ажыглаары — тараа, ногаа, мал чеми культураларының дүжүдүн көвүдедириниң магадылалдыг аргазы.

Мелиорация бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының аныяк адыры болзажок, ооң материал-техниктиг баазазы көскүзү-биле хөгжээн. СЭКП Төп Комитединиң май (1966 ч.) Пленумундан бээр үеде мелиорацияны сайзырадырынга 129,6 миллион рубль, ооң иштинде суг ажыл-агый организацияларының материалдыг баазазын тургузарынга 13,6 миллион рубльдиң капитал салыышкыннарын киирген. Совхозтарда 18,2 муң гектар шөлдү суггарар чаа системаларны ажыглалда киирип, 28,7 гектарның чаарткан. Ам республикада суггаттыг тарылга шөлүнүң ниити хемчээли 54 муң гектар чедип, мелиорация ажылдарын барык шупту районнарда чорудуп турар.

Суггаттыг черлер амгы үеде картофельдиң 71, ногааларның 93, мал чемнериниң 26 хуузун берип турар. Көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн суггаттыг черлерге чедиишкинниг өстүрүп болурун «Алдан-Маадыр», «Барлык», «Күш-ажылдың хостуу», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының база өске-даа черлерниң мурнакчы бригадаларының, звеноларының дуржулгазы бадыткап турар.

Мелиорастаан черлерни ажыглап турарында четпестер ам-даа хөй. Ылангыя Бай-Тайга, Барын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Таңды, Улуг-Хем, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларында суггаттыг черлерниң дүжүткүрү мырыңай ынай болуп, харын-даа суггат чок черлериниинден безин дээредевейн турар. Ооң кол-ла чылдагааны болза, совхозтарда чер ажылының зона системазын болгаш көдээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрериниң дешшилгелиг технологиязын оожум шиңгээдип, суггаттыг тарылга шөлдериниң структуразын шын эвес тургузуп, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни база техниканы багай ажыглап, үнүштерни суггарарының чурумун үреп, суггатчыларның ажыл төлевирин четпес организастап турарында болуп турар.

Совхозтарның, суг ажыл-агый организацияларының сула ажылының түңнелинде, республиканың совхозтарынга чылдын-на 1100-тен 1300 гектар чедир суггаттыг черлер шуут ажыглаттынмайн турар, ажыглалда кирген 6—9 муң гектар черлер бүрүнү-биле суг албайн азы чартык-чамдыызы суггартынып турар. Ылангыя Тес-Хем, Кызыл, Каа-Хем, Таңды, Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйларында улуг хемчээлдиг черлер чедир суггарттынмайн турар. Чамдык совхозтарда көдээ ажыл-агыйның кол культураларын часкы өзүм үезинде безин суггарбайн баар таварылгалар хаая эвес.

Адаттынган болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларында минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни ажыглап, гидротехниктерни, машинистерни, суггатчыларны белеткеп турарында улуг четпестер бар. Ол ышкаш тараа, ногаа, мал чеми культураларның хөй дүжүдүн өстүрүп турар ажыл-агыйларның, бригадаларның, звеноларның мурнакчы дуржулгазын өөренир, нептередир болгаш херек кырынга ажыглаар талазы-биле ажыл ам-даа кошкак.

Он бирги беш чылдың доозукчу чылының чазы бодунуң эргезинде кирип, күскү дүжүттүң үндезинин амдыгааштан салып эгелээринче мелиораторларны, агроүлетпүр каттыжыышкынының бүгү ажылдакчыларын далаштыра берген. Часкы сезонче экии белеткелдиг, организастыг кирер дээш саадал чок кылып чорудар ажылдар ам-даа хөй. Суггат техниказын, системаларны, буга-сумуннарны септеп белеткээрин дүрген доозар. Наряд чокка ажылдаар бригадаларны, звеноларны республиканың бүгү совхозтарынга четчелеп тургускаш, тускайлаан черлерни, көдээ ажыл-агый болгаш суггат техниказын оларга быжыглаар, экии шынарлыг үрезиннер, тускай хеп, дериг-херекселдер-биле оларны хандырар херек.

Ажыл-херектиң чедиишкинниг боттаныры көдээниң коммунистериниң бот-идепкейлиинден, ажылды чогаадыкчы ёзу-биле кылып билиринден улуу-биле хамааржыр. СЭКП райкомнары, парткомнар, партия эге организациялары суггаттыг черлерниң үнүш-дүжүткүрүн экижидер сорулга-биле ажыл-агыйлар удуртукчуларының, специалистериниң, механизаторларның, суггатчыларның харысалгазын бедидип, социалистиг чарышты дээштиг организастап, мурнакчы дуржулганы нептередип, Аъш-чем программазын боттандырарынче угланган бүгү хемчеглерни, ооң иштинде мелиорастаан черлерниң ажыглалын шыңгыы контрольга алыр ужурлуг. Бо ажылче чер-чер Советтериниң, профэвилел, комсомол, хөй-нити организацияларының күжүн хаара тудары, ылангыя социалистиг чарышты дээштиг организастаарынга, мурнакчы дуржулганы чер болганга нептередиринге оларның идепкейин көдүрери чугула.

ТАРЫЛГАГА БЕЛЕН СЕН БЕ, ТАРААЖЫ?

Он бирги беш чылдың доозукчу чылында тарылга шөлдеринге бедик дүжүттү өстүрүп алыр талазы-биле Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери бедиткен хүлээлгелерни алган. Ону күүседири-биле механизаторлар бо кыжын янзы-бүрү марканың 40 ажыг тракторларын болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын организастыг септеп доозуп, белениниң шугумунда тургускан. Ында Монгуш Сундуевич Үдүй-оолдуң удуртканы Дагыр-Шеминиң хову бригадазы бүгү техниканы канчаар септеп белеткээнин база катап хынамчалыг көргеш, шөлдерже ажылдап үнери-биле механизаторларны, чолаачыларны ажылга хуваараан.

Бо хүннерде олар шөлдерже эдек сөөртүлгезинче киргеннер. Ол ажылда трактористерден Владимир Монгуш, Кууллар Маадыр-оол болгаш өске-даа механизаторлар, чолаачылар идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТАРДА: Дагыр-Шеминиң хову-трактор бригадазының часкы хову ажылдарынга шалыпчы үлүүн киирип, чарыштың мурнунда болуп турар механизаторлары Владимир Монгуш, Сергей Шагжы.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Удуртукчуга сөс

ҮЕ МАНАВАС

СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунга [illegible] М. С. Горбачев он бирги беш чылды чедиишкинниг доозары дээрге, чаа беш чылды чедиишкинниг эгелээр дээни ол-дур дээрзин чугулалап айыткан. Ол айтыышкынны Улуг-Хем районнуң партия, совет, ажыл-агый органнары, күш-ажылчы коллективтер хүн бүрү ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдурган ажылдап турар.

Районнуң ажыл-ишчилери эрткен чылын чурттуң Аъш-чем программазының боттанышкынынга төлептиг үлүүн киирип, мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле көскү чедиишкиннерлиг болган. Күрүнеге эът, сүт, дүк садарының пландары күүсеттинген. Эмнелгелер, школалар, уруглар албан черлеринге картофель болгаш ногаа аймаан четчири-биле белеткээн.

Районнуң чер ажылдыглары тараа культураларының багай эвес дүжүдүн ажаап алган. Күскү дүжүт ажаалдазының үезинде агаар-бойдустуң байдалы нарын, берге турза-даа, тараажылар өстүрүп алган дүжүдүн чидириг чок ажаар дээш карак кызыл ажылдаан. «Найырал» совхозтан Д. Кендеп, «ҮТКА 25 чылындан» А. Араптан, «Улуг-Хая» совхозтан О. Намчак-оол, «Ак-Туругдан» С. Сандан болгаш өскелер-даа бедик дүжүт дээш демиселдиң мурнуку одуруунга чорупэки көргүзүглерни чедип алган. Дүжүт ажаалдазының үезинде партия, совет органнарының организакчы, удуртукчу ролю улуг болган.

Районнуң чер ажылдыглары бо чылын боттарының мурнунга бедиткен сорулгаларны салган. Тарааның ниити бүдүрүлгезин 17.160 тонна чедирери, 4290 тонна картофельди, 1990 тонна ногаа аймаан өстүрери көрдүнген. Оон-биле чергелештир 28630 тонна сигенни кезерин, 840 тонна витаминниг сиген далганын белеткээрин, 12700 тонна сенаж болгаш 59.500 тонна силос салырын планнаан.

Ол бүгү сорулгаларны чедиишкинниг күүседири часкы хову ажылдарындан улуг хамаарылгалыг дээрзин билдингир. А ол ажылдарны өй-шаанда, бедик шынарлыг чорудары, болуушкунуң ээлчээнде, машина-техниканың септелгезинден кол хамааржыр. Сөөлгү медээ ёзугаар алырга, часкы хову ажылдарынга ажыглаттынар техниканың септелгезин эрткен чылдынга бодаарга оожум чорупт турар. Тракторларның он ажыг хуузу, чүък машиналарының үжең хире хуузу септеттинмээн.

Часкы хову ажылдарынга «К-700», «Т-150» дээн ышкаш күчүлүг тракторларның үлүг-хуузу аажок улуг болуп турбуже, оларның септелгези кошкак. Районда 28 «К-700»-түң чүгле он дөртү, 42 «Т-150»-ниң чүгле чээрби сези ажыглалда. Арткан техниканы дарый ажыглалга киирер дээш ажыл-агыйларның инженер-техниктиг ажылдакчылары, бир дугаарында, райсельхозтехниканың удуртукчулары боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Партия райкомунуң VII пленуму районга мелиорация ажылдарының калбак программазын хүлээп алган. Ол ёзугаар бо чылын 4739 гектар тарылга шөлүн суггарары көрдүнген. 1990 чылга чедир суггаттыг тарылга шөлдериниң хемчээли 6100 гектар чедер. Ынчангаш суггаттыг гектар бүрүзүнүң беримчезин бедидер дээш боттуг хемчеглерни бо хүннерден эгелээш чорудар апаар.

Черниң дүжүткүр чорууну бедидеринге минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерниң үлүг-хуузу улуг. Районнуң «Сельхозхимия» каттыжышкыны чүгле бо чылын безин хову-шөлдерге 47 муң тонна органиктиг чемишчидилгени чедирер ужурлуг болза-даа, мынчага чедир ооң чаңгыс-даа тонназын сөөртпээн. Совхозтарда чемишчидилгелерниң кадагалалы кошкак. «ҮТКА 25 чылы», «Найырал», «Ак-Туруг» совхозтарда байдал дүвүренчиг. Минералдыг чемишчидилгелер складтары сандаргай, кайда кандыг чемишчидилге чыдары билдинмес, холуп каапкан.

Үрезиннерни хораннаар ажылдар чоруттунуп турза-даа, картофельдиң болгаш хөй чылдыг үнүштерниң үрезиннерин тарыыр мурнунда хораннаарын практикалавайн [illegible]ген. Картофель болгаш ногаа шөлдеринге профилактиктиг хемчеглер алдынмайн турар. Бок үнүштер-биле демисел кошкак чоруттунуп, чүгле ооң уржуундан дыка хөй шөлдерден алыр ужурлуг дүжүттүң 40 хире хуузун чедир албайн турары чажыт эвес.

Дүжүттүң үндезини — үрезин. Ол хирезинде районнуң ажыл-агыйларында белеткеттинген 3425 тонна үрезинниң чүгле чартык кезии чажар шынарынга чедиртинген боор турары канчап-даа таарышпас. Чүгле ийи ажыл-агый — «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар экии шынарлыг үрезинни баш бурунгаар белеткеп алган. «Ак-Туруг», «ҮТКА 25 чылы» болгаш Жданов аттыг совхозтарда урдунган үрезин өл. Ындыг турбуже өске ажыл-агыйлардан, Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязындан үрезин солуп алырын «Ак-Туруг» совхозтан өске совхозтар барык чорутпайн турар.

Чер ажылдыгларының мурнунга база бир чугула сорулга — ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузары. «Күш-ажылдың хостуу», Жданов аттыг совхозтарның сигенчилери чылдан чылче бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Оларның мурнакчы дуржулгазын өске ажыл-агыйларның мал чемниниң белеткекчилери шиңгээдип алыр ужурлуг. Ылангыя Жданов аттыг совхозта Д. Бегзиниң, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта Л. Көк-оолдуң мал чеми белеткээр комплексттиг бригадаларының бо талазы-биле дуржулгазы бедик.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бистиң мурнувуста шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар хөй. Оларны чедиишкиннинг шиитпирлээри часкы хову ажылдарын өй-шаанда бедик шынарлыг чорударындан [illegible] маарждыр. Ынчангаш аңаа белеткелдерни хүн бүрү шаптыкчылар ужурлуг бис. Шак үе бисти манавас.

В. ХАНГАЕВ,
Улуг-Хем РАҮК чөвүлелиниң даргазы.

Апрель 20 — Ленинчи коммунистиг субботник хүнү

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

Ленинчи коммунистиг субботник эрттирериниң республика штавының ээлчеглиг хуралы болуп эрткен.

Штаб Күрбанкынның республика конторазының эргелекчизи В. Бадулиниң субботник хүнүнде ажылдап алдынгаа акша-түңну бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларның беш чыл фондузунче шилчидип турарының дугайында информациязын дыңнаан.

Кызылдың бүдүрүлгелеринде субботникке белеткелдер экии чорупт турар. Ол дугайын хоорайның субботник штавының начальниги В. И. Осипов дыңнаткан. Апрель 20-де субботникче хоорайның бүдүрүлге черлеринден 42 муң кижи үнер, олардан 12500 хире кижи боттарының турушттарынга ажылдаар.

Барыын-Хемчик районнуң күш-ажылчы коллективтеринде субботникке белеткелдер ажылы канчаар чорупт турарының дугайын субботник штавының начальниги М. Кара-Сал хуралга дыңнаткан.

Республиканың субботник штавының начальниги, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. С. Кажин-оол хуралга киржип, чүве чугаалаан.

БИСТИҢ КОРР.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ФОНДУЗУНЧЕ

Районнар аразының Самагалдайда «Сельхозтехника» каттыжыышкынының ажылчыннары коммунистиг субботник хүнүнде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнгеннер. Ук бүдүрүлгениң инженер-техниктиг ажылдакчылары, ында партия эге организациязы (секретары А. С. Тумат, бүдүрүлгениң удуртукчузу М. Э. Ооржак, кол инженер В. В. Эренчин) баштаткан субботник штавын тургускан.

Субботникке ниитизи-биле 86 кижи киржир. Олар 1680 рубльдиң ажылын кылыр. Оон 500 рубльди он бирги беш чылдың фондузунче шилчидер. Септелге мастерскаязынга 26 ажылчын 714 рубльдиң ажылын кылыр. Ол хүн бир автошимчедикчиниң, дизель шимчедикчизин, бир тракторну, бир автомашинаны база 80 рубльдиң янзы-бүрү ажылдарын кылырын олар хүлээнген.

Ол-ла черниң автопарк коллективиниң эргелекчизи, аныяк коммунист О. К. Куңгаага удурткан 36 чолаачы субботникке ажылдаар. Олар 70 тонна янзы-бүрү чүъктү сөөртүп, 600 рубльдиң орулгазын киирип, беш чылдың фондузунче 200 рубльди шилчидерин хүлээнген.

М. ТИРЧИН.
Тес-Хем район.

◆*Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде*◆

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР БОТТАНДЫРАР

Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннарын боттандырар талазы-биле Каа-Хем райкүүскомунуң ажылының дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң ээлчеглиг хуралынга чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдургаш, улус депутаттарының Каа-Хем район Совединиң күүскому, улус өөредилгезиниң органнары, педагогика коллективтери ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннарын боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны кылып турар деп, райкүүском даргазы Ч. А. Удумбараның илеткелин дыңнааш, Президиум кежигүннери демдеглээн.

Реформаның кол-кол негелделерин бүгү албан черлеринге, бүдүрүлге коллективтеринге өөренген болгаш тайылбыр ажылын кылып чоруткан. Ону улус депутаттарының район, көдээ Советтериниң сессияларынга, башкыларның чөвүлел хуралдарынга чугаалашкан. СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир, школа реформазының кол угланыышкыннарын өөренир болгаш амыдыралга боттандырар, өөредилгеже 6 хардан эгелеп киирериниче шилчилгениң пландарын тургузар, школа назыны четпээн уруглар албан черлерин хөгжүдер, чырыдыышкын, өөредилге мастерскаяларын, өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларынга хову турлагларын тудар, школачыларны күш-ажылга өөредириниң болгаш кижизидилгезиниң баазазын быжыглаар талазы-биле пландарны улус өөредилге килдизи, школаларның педагогика коллективтери ажылдап кылган. Районнуң бүгү школаларында Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 40 чылынга уткуштур политика кижизидилгелиг болгаш шериг-патриоттуг кижизидилге ажылы калбарган. Өөредилге-кижизидилге ажылын школа реформазының негелделеринге дүүштүр сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглерни педагогика коллективтери ап турар.

Районда ортумак школалар 9, сес чылдыг — 2, эге — 3, бир дузалал школа бар, оларда 269 башкы болгаш кижизидикчи ажылдап турар. Дээди эртемниг башкыларның саны 1984 чылдаазындан хөй. Дыка хөй башкылар өөредилгениң болгаш кижизидилгениң аргаларын болгаш методтарын сайзырангайжыдар дээш жуу пландарны тургускан.

Школаларда дуржулгалыг башкылар эвээш эвес деп хуралга демдеглээн. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкылары, «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп хөрек демдээниң эдилекчилери ажылдап, өөреникчилерге ханы билиглерни берип турар. Дуржулгалыг башкыларның кичээлдеринге өөредилгениң болгаш кижизидилгениң ажыктыг аргаларын ажыглап турар. Аңаа чижек кылдыр хуралдың киржикчилери Сарыг-Септе төөгү башкызы И. А. Достайның удуртулгазы-биле тургустунган музейни демдеглээннер. Ол революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның музейинде районнуң эрткен үелеги төөгүзүн, амгы амыдыралын болгаш келир үезин көргүскен. Ону шериг-патриоттуг, интернационалчы, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар-кижизидилгезиниң музейи деп адап турар.

Школалар биле совхозтарның аразында ажыл-агыйжы кады ажылдажылганы база хуралга демдеглээн. Сарыг-Септиң № 2 школазы биле «Ленинчи орук» совхозтуң аразында харылзаа үлегерлиг. Совхоз өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазынга төптү тудуп берген, автомашинаны болгаш тракторну тускайлаан. Школаның өөреникчилери мал ажылында, ховуда ажылдап, ногааны тарып турар, а оларга совхозтуң специалистери улуг дузаны көргүзүп келген.

Школачыларның күш-ажыл кижизидилгезиниң болгаш өөредилгезиниң материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Школа бүрүзүнге база болур бүдүрүлгени райкүүскомнуң шиитпирин ёзугаар быжыглаан. Өөреникчилерниң ниитилелге ажыктыг күш-ажылын организастаар дээш бүдүрүлгелерниң, совхозтарның аргаларын долу ажыглаар талазы-биле улус өөредилге килдизи, школалар бүгү хемчеглерни ап турар.

Ындыг-даа болза, райкүүском-даа, районнуң улус өөредилге килдизи-даа ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазын амыдыралга боттандырар дээш ам-даа чедир ажылдавайн турар дээрзин хуралга шугумчулээн. Реформаны боттандырар дээш ажылдап кылдынган хемчеглерни райкүүском кошкак контрольдап, чаа чүүлдерни кылыр талазы-биле четпес хемчег ап турарын райкүүском даргазының илеткели бадыткап турар. Ында тодаргай чүве барык чок. Көдээ Советтерниң кайы-даа күүскому реформа-биле холбаштыр база бүдүрүлгелерниң удуртукчуларының хуралынга чугаалашпаан. Район Совединиң күүскомунуң чамдык килдистери, көдээ Советтер, ажыл-агыйларның, бүдүрүлгелерниң удуртукчулары школа реформазын боттандырар дээш ам-даа идепкейлиг хөделбейн турар, ооң уламындан школаның кижизидилге ажылының төвү болур организакчы ролю оожум өзүп турар.

Башкылар дугайында сагыш салыышкын ам-даа кошкак деп хуралга айыткан. Ооң уламындан башкы кадрлар хөйү-биле ажылдан үнүп чоруп турар. Сөөлгү үш чыл дургузунда янзы-бүрү чылдагааннардан 110 башкы ажылдан үнген. Ооң чылдагаанындан башкылар чедишпес, педагогика мергежилинче аныяктарны хаара тудар талазы-биле ажыл кошкак.

Чамдык школаларның удуртукчулары болгаш башкылары реформаны ажыл-херектиң кол чепсээ деп ам-даа үнелеп көрбейн турар. Күш-ажылга кижизидилгениң материалдыг баазазын быжыглаар айтырыгларны чер-чер Советтериниң күүскомнары, районнуң улус өөредилге килдизи, ажыл-агыйлар удуртукчулары оожум шиитпирлеп келген.

Школачыларның бүдүрүкчүлүг күш-ажылын организастаар, специалистерни тускайлаар, эргежок чугула дериг-херекселдер, техника, чиг эт, материалдар-биле хандырар талазы-биле айтырыг эчизинге чедир шиитпирлеттинмейн турар. Районнуң культура-чырыдыышкын, спорт-кадыкшылга албан черлери школачыларның чурттап турар чериниң ааты-биле ажылы кошкак, элээдилерни спортчу секцияларже, техниктиг бөлгүмнерже хаара тутпайн турар.

Бо четпестерни чайладырып, школа реформазының негелделеринге дүүштүр ажылдаарын, Чырыдыышкын министерствозундан, райкүүскомдан ук хуралдан негээн болгаш ол талазы-биле тускай доктаалды хүлээп алган.

Херээженнер чөвүлелдеринде

ИДЕПКЕЙЛИИН, ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Партия болгаш чазак херээженнерни ниитилел бүдүрүлгезинге калбаа-биле хаара тутпушаан, оларның күш-ажылының, амыдыралының, дыштанылгазының байдалын экижидер, ниитилелге болгаш өг-бүлеге оон ролюн бедидер дугайында улуг сагыш салыышкынны үндүрүп келген. Аңаа харыы кылдыр херээжен чонну күш-ажылга хаара тудуп, хөй-ниитиниң ажылынга кириштирер, оларның ортузунга кижизидилге ажылын сайзырангайжыдар талазы-биле чамдык чүүлдер бистиң районда кылдынган. Бо ажылга кол күш херээженнер чөвүлелдери.

Районнуң совхозтарында, албан организация черлеринде херээженнерниң 23 чөвүлели, 187 агитквартира тургустунган. Олар партия, совет органнарының удуртулгазы-биле чон ортузунга организакчы болгаш политкижизидилгелиг ажылды сөөлгү чылдарда элээн идепкейжиткен. Районда бүгү агитквартираларда политкичээлдер эртип, уруглар кижизидилгезиниң, чаа совет чаңчылдарны пропагандалаар талазы-биле беседаларны чорудуп турар. Ол ышкаш бажың ажылдарының талазы-биле бөлгүмнер ажылдап турар. Районда чурттакчы чоннуң амыдыралының культуразын бедидеринче херээженнер чөвүлелдери бир кол кичээнгейни салып келген. Районнуң алды совхозунга хойжу херээженнерниң слёттарын эрттирген.

Бисте херээженнер киришпейн турар ажыл-агыйның ындыг адыры барык чок. Кадык камгалалында, социал хандырылгазында, улус өөредилгезинде, культура болгаш садыг черлеринде ажылдап турарларның 60 хуузу херээженнер. Оларның иштинде мурнакчылар хөй.

Чижээ, 1984 чылдың түңнелдери-биле «Мергежилдиниң тергиинneri» деп чемпион ленталарын медицина сестразы Бичелдей Ажы, повар Мария Доминова, хлеб быжырыкчызы Тамара Маады, шеверлекчи Полина Хомушку, почтачы Марина Уйнук, башкы Надежда Ворожейкина, линотипист Наталья Бегзи, баш таарыкчызы Александра Монгуш оларга тывыскан. Саанчылардан «Улуг-Хая» совхозта Александра Монгуш, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта Ольга Санаажык, Жданов аттыг совхозта Светлана Монгуш олар бир инекке онааштыр 1780—2014 кг сүттү саап алганнар. Хойжулар Жданов аттыг совхозта Ойнаарак Ондар, Тамара Байыр, «ҮТКА 25 чылы» совхозта А. Шаңмак, «Найырал» совхозта Сереңмаа Даваа, Ийипе Түлүш олар төрүүр чүс хойдан 80—101 чедир хураганнарны онча-менди камгалап алган.

Ниитизи-биле бистиң районда мал ажылында 360 малчын херээженнер, 236 саанчылар ажылдап, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин эрткен чылын күүсеткен.

Херээженнер чөвүлелдери чайгы үеде мал чеминиң белеткелинге, кыштаглаашкынга боттут дузаны чедирип, хөй талалыг ажылды кылып келгеннер. Чүгле бо кыштаглаашкынның берге үезинде безин дөртен кажааның көрженин олар коптарып, үжен сес бажыңны чугайлап, 463 сакманчыны малчыннарга дузалажыры-биле чоруткан.

Сөөлгү чылдарда чер-черде херээженнер чөвүлелдериниң чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылында бир кол черни лекция, беседалар ээлээн. Оларның темазы янзы-бүрү. Бо ажылга көдээ интеллигенцияның киржилгези улуг. Башкылар Л. Г. Соболева, Л. О. Дамбый, Ч. М. Доктугу, З. А. Шабалова, Л. Х. Осумба, эмчилер В. И. Мареева, З. В. Шевцова, А. В. Толстикова олар болгаш өске-лер-даа херээженнер чөвүлелдериниң идепкейлиг активчилери.

Херээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарышка эрткен чылын бирги черни Чодураа, ийигизин—Хөлчүк, үшкүзүн — Булуң-Терек суурларда херээженнер чөвүлелдери ээлээн. Оларны СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хүндүлел бижиктери, вымпелдер-биле шаңнаан. Ол ышкаш Ак-Тал, Арыг-Бажы, Хайыракан, Арыг-Үзүү, Ак-Туруг суурларда херээженнер чөвүлелдериниң ажылы элээн идепкейжээн.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 40 чыл оюнга тураскааткан бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделеринге амгы үеде агитбажыңнар киржип турар. Эң эки темалыг кежээни эрттирери болгаш өске-даа негелделер кирген социалистиг чарышты организастап турар бис.

1984 чылдың түңнелдери-биле республиканың херээженнер чөвүлелдериниң ортузунда социалистиг чарышка бистиң районнуң херээженнер чөвүлели бирги черни алган. Ол биске хөйнү хүлээндирип турар. СЭКП-ниң XXVII съездизин, Тиилелгениң 40 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, херээженнер чөвүлелдери боттарының организас-массалыг, идей-кижизидилгелиг ажылын чон ортузунче угландырып турар.

К. ТӨГҮС-ООЛ,
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ КОЛЛЕКТИВ

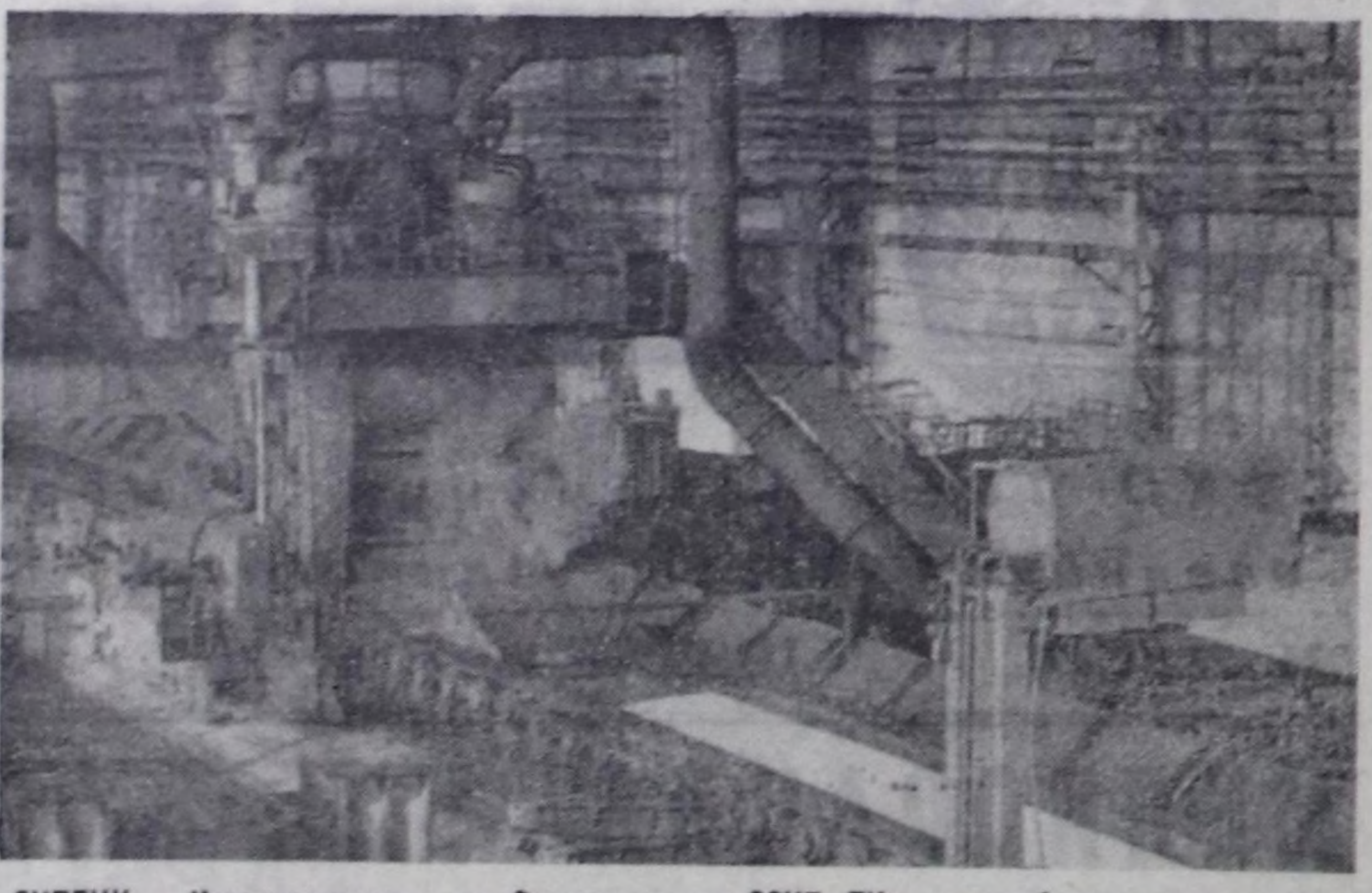

ЛИПЕЦК. Новолипецкиниң Ленин орденниг болгаш Октябрь Революциязы орденниг Ю. В. Андропов аттыг металлургия комбинады — 1984 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчизи. Ол коллективти СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан болгаш ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйы чедиишкиннериниң делгелгезиниң Бүгү-эвилел хүндүлел самбыразынга кирген.

Бүдүрүлгениң коллективи эрткен чылдың программазын бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеткен болгаш пландан ажыр 37,7 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Липецкиниң металлургтары чаа техниканы болгаш технологияны шиңгээдип алыр талазы-биле чугула хемчеглерни доктаамал чорудуп, продукцияның чаа-чаа хевирлерин бүдүрүп, шынарын бедидип турар. Бо чылдың эгезинден бээр комбинат экономиктиг шенелдениң байдалдарында ажылдап турар. Экономиктиг шенелдениң кол сорулгазы — кара металлургияның продукциязынга улус ажыл-агыйының хереглелдерин бүрүн хандырары, планнаашкынның экижидери, ажыл-агыйның бот-тускайлаң чоруун, күш-ажылчы коллективтерниң эчис түңнелдерге сонуургалдыын болгаш бүдүрүлгениң ажыктыының өзүлдези дээш харыысалгазын бедидери.

ЧУРУКТА: «2000» деп улуг стан.

В. КОЖЕВНИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯДА

Малга чем сөөртүп чедирериниң шалыпчы неделязын Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң ажыл-ишчилериниң ортузунга чарлааш, совхозтуң ажылчыннарын, хөй-ниитини харыысалгалыг ажылче мобилизастаан.

Шалыпчы неделяның дургузунда совхозта 17 хой коданнарынга, сүт-бараан фермазынга ниитизи-биле 319,5 тонна сигенни, 298,5 тонна сенажты, 40 тонна саванны чүдүрүп чедирген.

Аңаа шупту 260 кижи киришкен. Хөй-ниити организацияларының аразынга калбарган социалистиг чарышка эң идепкейлиг чоруун совхозтуң сантехниктери болгаш оон-даа өске коллективтер көргүзүп, 52 тонна сигенни, 60 тонна сенажты сөөрткеш, бирги черни ап, тиилекчилер болган. Ийиги черни автопарктың болгаш септелге мастерскаязының коллективтери алган.

Ол ышкаш Чинге-Дагның механизастаттынган отряды, А. Тавыланның удурткаиы тудуг бригадазы база шалыпчы ажылдааннар.

К. НАТПИЙ-ООЛ.

КИЧЭЭНГЕЙ КОШКАК

Каа-Хем районда мал кыштаглаашкынының кандыг эртип турарының дугайында беседаны районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги В. Г. Никитин-биле бистиң корреспондентивис кылган.

— СЭКП-ниң XXVII съездизинге уткуштур белеткелдиң, улуг Тиилелгениң 40 чыл оюнуң болгаш он бирги беш чылдың доозукчу чылын чедиишкинниг доозар дээш районнуң мал ажылдыглары бүгү арга-курлавырларын, күжүн мөөңнээн ажылдап турарлар. Бо хүннерде олар кичээнгейни кыштаглаашкынны хынамчалыг доозарынче угландырган.

Кыштаглаашкын—хой ажылында эң харыысалгалыг үе. Ону канчаар эрттирериниден чүгле малдың баш саны болгаш оон продуктулуг чоруу хамааржыр эвес, харын чаа төрүттүнген хураганнарны менди камгалап алыры база улуг хамааржыр. Кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирери—хойдан продукция алырының болгаш ону күрүнеге садарының планнарын күүседириниң идегелдиг магадылалы. Ону чедип алыры ажыл-агыйларның удуртукчуларындан болгаш тускай эртемниглериндеn, мал ажылдыглардан улуг харыысалгалыг болурун негээр. Ол дугайын «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң малчыны М. Күдер-оол ниитиниң өнчү-хөреңгизин ээ ёзу-биле көөр, харыысалганы бедидер дугайында ажык чугаа кедүрген чүүлүнге онзалап айыткан. Ынчангаш ону деткиири чугула.

Бо чылдың кыжы шириин болуп, көдээниң ажыл-ишчилеринге эвээш эвес шүүделдерни болдурган. Ынчалза-даа районнуң малчыннары малдың баш санын камгалап арттырар болгаш чаш мал төлүн менди камгалап алыр дээш кызымак ажылдаан. Мурнакчы хойжулар С. Д. Сандый-оол («Бүрен» совхоз) болгаш Т. М. Кужугет («Улуг Октябрь» совхоз) оларның коданнарында хураганнар онча-менди доругуп турар. Районда мал чеминиң курлавырлары ниитизи-биле четчир. Апрель 20-ден ыңай одар-белчиирлер база ажыттына бээр ужурлуг.

«Бурунгаар» совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери болгаш малчыннары кыштаглаашкынга удур белеткелдерни хынамчалыг чорутканындан болгаш кышкы үеде ээ-харыысалгалыг ажылдаанындан ажыл-агый чаш мал төлүн камгалап алыр талазы-биле өске ажыл-агыйлардан дээре болуп, төрүүр чүс хойга онааштыр 84 хураганны камгалап ап турар. Ажыл-агыйда 2700 баш төрүүр хой бар, ам оларның барык шуптузу ооладаан. Ол ышкаш «Улуг Октябрь», «Бүрен» совхозтарның чаш мал төлүн камгалап ап турары багай эвес. «Улуг Октябрь» совхоз төрүүр чүс хойдан 77 хураганны ап турар.

Ээ ёзу-биле көөр

Кыштаглаашкынны эрттирип турарывыста четпестерни чок деп болбас. Эрткен чайын агаар-бойдустуң элээн таарымча чок болганы-биле чамдык ажыл-агыйлар мал чемнерин белеткеп алырының талазы-биле бергедээшкиннерге таварышкан. Ол чорук мал чемнериниң улам хумагалыг, шын чарыгдаарын хүлээндирип турза-даа, ажыл-агыйларда ону рацион, өй-чижек барымдаалавайн берип, малга чаза бастырып, төтчеглеп турар чүүлдер бар. Чижээлээрге, районда эң хөй мал чеми белеткеп алган совхозтарның бирээзи—«Улуг Октябрь» совхозтуң удуртукчуларында болгаш мал ажылдыгларында канчаар-даа чарыгдаза мал чемнери бисте четчир дээр хөөн бар. Мал чемнерин болбаазырадып берип, камныг чарыгдаарынче кичээнгей өске-даа ажыл-агыйларда кошкак. Мал чемин камнавайн, ону ээ ёзу-биле көрбейн турарывыс моон илдең.

Хой ооладаашкыны ам адакталып турар. Бистиң районда чаш мал төлүн камгалап ап турарын эки деп чугаалап шыдавас мен. Сөөлгү хүннерниң түңнелин ёзугаар алырга, 17000 хураган камгалап алдынган, элээн хөй хураган өлүп хораан. Чамдык малчыннарның хураганнарны ажаап, азыраарының чурумун сагывайн турарындан чаш мал төлү дыка хорап турар. Олар чаа төрүттүнген чаш хураганнарны хүнде дөрт катап чемгерериниң орнунга чүгле ийи катап чемгерип турган болгаш чаш хураганнарны баштайгы үеде иези-биле кады тургузарын херекке албайн келгеннер. «Улуг Октябрь» совхозтуң малчыны Б.-Б. Монгуш, «Енисей» совхозтуң малчыннары турган Д. Таан-оол болгаш Ч. Данчай-оол олар ээ-харыысалга чогу-биле чаш мал төлүн четче камгалап алырын чедип албааннар. Сөөлгү ийи малчынның талазындан чамдыкта харын-даа кодан хоюн ээн кагташ, арагалап чоруй баар таварылгалар турган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдып турган ол болгаш өске-даа ындыг малчыннарны мал ажылындан үндүреринге чедир хемчегни алган. Ук ажыл-агыйларга хой ажылынга кадрлар хаара тударынче болгаш оларны быжыглаарынче угланган хемчеглерже кичээнгейни улгаттырары негеттинип турар. Совхозтарның удуртукчулары, ында партия, комсомол организацияларны малчыннарның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары чугула.

Он бирги беш чылдың эрткен дөрт чылында район күрүнеге эът садарының планын күүсетпээн: 100 тонна эътти чедир сатпаан. Ындыг болганда районнуң бүгү мал ажылдыглары доозукчу чылда эң бүдүрүкчүлүг ажылдап, чыл планын доллур болгаш ажыр күүсетпишаан, ол өрени база эгидер хүлээлгелиг. Ол хүлээлгени херек кырында боттандырар дээш хой ажылында бар четпестерниң болгаш чедир кылдынмаан чүүлдерниң хемчеглерин дарый ап, бүгү арга-курлавырларны чеп ажыглап тургаш күженишкинниг ажылдаар ужурлуг бис.

МУРНАКЧЫ МАЛЧЫН

Олег Куулар — Арыг-Үзүүнде «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң малчыны. Малчыннап келген үезинде ол чылдың-на 100 баш хойга онааштыр 100 хураганны онча-менди доруктуруп, мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип келген.

Олег Кууларның коданында ам төрүүр 422 хой бар. Оларның 300 хирези бо хүннерге чедир оолдапкан. Малдың чаш төлү хүр кыш ажып турар. Малчынның коданында мал чеминиң четчир санныг курлавырлары бар.

О. Кууларның коданында сакманчылар Раиса Ооржак, Кертиш Тас-оол, Антонина Куулар хураганнарның ажаалдазын эки чорудуп, малчынга боттуг дузаны чедирип, комсомолчу отчугаш-биле ажылдап турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

САНЧЫ ӨГ-БҮЛЕ

Эртенги тумаи фермадың девискээринден ам-даа ырававаанда, Нина өөнүң ээзи Хемер-оол-биле кады кымны-даа мурнай фермага чедип келир. Эртенги саалда эгелээр мурнунда инектерни чемгерип, ялек бүрүзүнүң турар черинге саваларны салгылап, чай-шөлээн чок ажылдаан турарлар. Оларның назыны аныяк, оларның-биле элээн хандыр чугаалажы бээрге, арын-шырайындан хүлүмзүрүг ыравас, чугаакыр, эрес-кашпагайы илдең. Ол дээрге «Көк-Тей» совхозтуң саанчылары аныяк өг-бүле Нина Серендиковна биле Хемер-оол Монгушович Чадамбалар-дыр.

Инектерни саап чаңчыктырган шак-үезинде сагбас болза хоржок, сүдү тыртыла бээр, четче саглырбайн баар деп чүвени Нина эки билир. Шактың согунчугажы 6-га турда, Нина бир-ле дугаарында «Кукла» деп шолалыг инээн кый дээрге, оозу ээзиниң чанынга келгеш, эргеленген байдалдыг туруптар. Ол оон эмиглерин чылыг суг-биле чуггаш, арыг аржыыл-биле чода каапкаш, саалда аппарадынга кожуптар. Каш минута эртеенде сүт кочал дола бээр. Шак ынчаар ажылдап тура, Нина Серендиковна кожазында ажылдап турар өөнүң ээзинге кандыг-ла бир чай аразында саалда ажылының талазы-биле арга-сүмезин каткан турар. Нина бирги класстың саанчызы болгаш ажылынга мергежээни Хемер-оолдан бедик-ле шын. Ооң сагтан сүдүн учётчик үргүлчү-ле бирги сортка хүлээп алыр.

— Мээң авам болгаш угбам база саанчылап чораан. Угбам бо фермага саанчылап тургаш, Күш-ажылдың Кызыл Тук орден болгаш медальдар-биле шаңнаткан, район Советиниң депутадынга база соңгудуп чораан. Мен оларның изин эдерген мен.

Амгы үеде ажылды машина-техниканың күжү-биле кылыр апарган магалыг үе-дир. Мурнунда чылдарда 20 инекти хол-биле 2 шак [illegible]гинде саап турдум, а ам хөй-ле дизе 40—45 минута болур-дур. Хол-биле саарга, сүт база эвээш болур, инектерниң эмин безеңнелип каар болгай—деп, Нина чугаалады.

Нина фермага ажылдап келген чылдарында черле чемеледип көрбээн. Ол 1964 чылда бир саар инектен 2400 кг сүт саап алыр хүлээлгезин 2918 кг кылдыр күүсеткен.

— Бистиң фермавыста эр саанчылар элээн көвүдеп турар. Ам беш четкен. Оларның чамдыктары ат-сураглыг саанчылар болу берген. Чижээ, Борис Сат болгаш Василий Серен-оол республиканың мурнакчы саанчыларының одуруунда кирген. В. Серен-оол эрткен чылын бир саар инекке онааштыр 2400 кг сүт саап алыр социалистиг хүлээлгезин 2843 кг кылдыр күүсетти. Ол дээрге эки көргүзүг. Мен 2500 кг сүт саап алдым, бо чылын оон-даа көвүдедир мен. Бо талазы-биле арга-курлавырларым-даа бар— деп, Хемер-оол Монгушович чугаалаар болду.

Нина биле Хемер-оол Чадамбалар чаа туттунган бажың-балгатта чурттап, ажы-төлүн өстүрүп, кижизидип олурарлар. Бажыңында өңнүг телевизор, хеп чуур машина, соодукчу дээш, амыдыралдың оон-даа өске чугула херегселдери бар.

— Ай санында Нина 220, а мен 180—190 рубльдиң ажыл төлевирин ап турар бис. Нинаның инек саар арга-дуржулгазын шиңгээдип ап турар мен. Черле ынчаш, херээжен улус малга эптиг, оларга чоок болур-дур. Кижи малга ынак, олар дээш ханы сагыш човап ажылдаар болза, хөй сүттү бээр дээрзин үш чыл ажылдаан дуржулгамдан билип алдым. 1985 чылда бир саар инекке онааштыр ийи муң чеди чүс килограмм сүттү саарын хүлээнген мен—деп, Хемер-оол Чадамба чугаазын уламчылады.

Аныяк коммунист Нина Серендиковна чеди чыл дургузунда чаңгыс-ла ол фермага саанчылап, план, хүлээлгелерин доктамал ажыр күүседип, эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган. Ону ферманың коллективи Каа-Хем суур Советиниң депутадынга соңгуп алганы ол дугайын база катап бадыткаан. Нина Серендиковна фермада профэвилел комитединиң болгаш херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү. Коллективке күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дээш чорудуп турар демиселге ол идепкейлиг киржип, хуралдарга бо талазы-биле санал-оналдарын берип, партия бөлүүнүң ажылынга дузаны чедирип турар.

Бодунуң ажыл-ижиниң дугайын Нина Серендиковна мынчаар чугаалаар:

— Менде 20 инек быжыглаттынган. Бо хүннерде оларның он чедизин саап турар мен. Оларның бирээзи хүнде ортумаа-биле 8—9 литр сүттү берип турар. А «Кукла» болгаш «Ляля» деп шолалыг инектерим хүнде ортумаа-биле 16—17 кг сүттү бээр. Мен оларга өске инектерден хөй чемнерни берип турар мен. Инектеримниң сүдүнүң үскүрү 4—4,5 хуу чедип турар. Эрткен чылын бистиң ферманың күрүнеге дужааган сүдүнүң 96 хуузу бирги сорттуу болган. Ынчангаш чыл түңнели-биле хөй орулганы алыр аргалыг болган бис.

Күш-ажылга ак сеткилдиг, төлептиг ажыл-амыдыралдыг өг-бүле Чадамбалар шилип алган мергежилинге ёзулуг-ла бердинген улус. Шак ындыг мурнакчылар турда, ферманың сагтан сүдү-даа савазырап турбайн канчаар деп болал кижиге чайгаар төрүттүнер.

К. ХЕРТЕК.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНЕР

«Тере-Хөл» совхозтуң Каргы хойжу бригадазының малчыннары кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирип турар. Бригадада шупту 13 кодан бар, оларның сези—төрүүр кодан. Бо чылын бригада 100 баш хойга онааштыр 75 хураган алыр планныг. Ынчалза-даа бригада 100-теп 85-ти алыр хүлээлгени алган. А чамдык малчыннар боттарының социалистиг хүлээлгезинде 100-тен 90-ны алырын хүлээнген болгаш сөглээн сөзүнге ээ болуру-биле кызымаккай ажылдап турар. Амгы үеде ниитизи-биле Каргы хойжу бригадазының малчыннарында чаа төрүттүнген хураганнар менди доругуп турар.

Эрткен чылын ук бригада 100 башка онааштыр 84 хураганны камгалап алган. Бир хойдан 1 кг 300 грамм дүк алыр тургаш, 1 кг 500 граммны кыргып алган. Ынчангаш пландан ажыр 50 кг дүктү дужааган. А күрүнеге эът дужаарының планын бригада 101 хуу күүсеткен. Бо чылын оон дээре көргүзүглерни чедип алыр дээш бригаданың малчыннары шудургу ажылдап турар.

Бригадада мурнуку одуругда чоруп, чылдан чылче эки көргүзүглерни чедип ап келген малчыннар хөй. Бо хүннерде безин 100 башка онааштыр 90 ажыг хураганны камгалап алганнар бар. Чижээлээрге, Шынаа көдээ Советиниң депутады Сергей Сарыглар 100-тен 96-ны, комсомолчу Нина Бады 100-тен 98-ти, Самбыла Сагаачы 100-тен 93-тү алганнар. Эрткен чылгы хураганнар кадарып турар дуржулгалыг малчын, пенсионер Чимис Севилбааның коданында байдал бүгү талазы-биле эки. Оон аңгыда ук хойжу бригаданың сакманчыларының ажылы база макталдыг. Сакманчы Севил Кендеп 134 хураганны, комсомолчу Алик Бөлзук 100 хураганны доруктурганнар. Ниитизи-биле он алды сакманчылар шупту ак сеткилдиг ажылдап, ажылынга ээ-харыысалгалыг чоруу-биле мактадып келгеннер.

Малчыннарның коданында мал-маганның күш-деңгели шынырак болгаш малдың чаш төлүнүң онча-менди доругуп турарынга бригадада мал эмчизи Иван Сумуяның кирип келген үлүү эвээш эвес. Ол малчын коданнарны доктаамал эргип, арга-сүмезин кадып, мал-маган хоравазын дээш бодунуң бүгү билиин, дуржулгазын ажыглап келген. Ынчангаш малчыннар аңаа бүзүрээр, ону хүндүлээрлер.

Малчыннарның эът-чем, идик-хеп барааннары-биле хандырылгазында комудал чок. Бригада тевүнде садыгга барааннарны эккеп турар. Чаңгыс-ла бергедеп турар чүүл — бензин, керосин чок. Малчыннарның 60 ажыг хуузу мотоциклдиг, моторлуг хирээлиг. А бензин чокта олар ажыглаттынмас болгай. Ынчангаш бо талазы-биле оларга дуза көргүзери негеттинип турар. Хойларга бээр дус чедишпестээн. Оон аңгыда чыл келген тудум бригадада мал-маганның саны өзүп турар. Ынчангаш кажаа-хораага сыңыш пастаан. Бо чылын кажаалар немей тудар талазы-биле айтырыгны чугаалажып турар.

Каргы хойжу бригадазының бригадири Саңнн Лопсанович Магбын соруктуг ажылдап турар. Малчыннарның санал-оналын кичээнгейге ап, малчыннар-биле бир демниг ажылдап турар.

Каргы хойжу бригадазының коллективи бодунуң мурнунда салган хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдап турар.

С. БАЛЧЫР.

ТӨТЧЕГЛЕКЧИЛЕР ТОРГАТКАН

Ак-Туруг ыяш ажыл-агыйының лесниктери боттарының участоктарын үргүлчү кезип, арга-арыг камгалалының талазы-биле тайылбыр ажылын чорудуп турар.

Чурттакчы чоннуң ыяш кезер кылдыр чөпшээрел каан чери Кожайдан чөпшээрел, билет чокка ыяш кезип турган «Ак-Туруг» совхозта тракторист Кара-оол Кенденни, дарган Намчал-оол Хирбээни, чолаачы Николай Бадыны лесниктер илередип, оларга хемчегни онааган. Арга-арыг камгалакчыларынга суурда хөй-ниити организациялары көскү дузаны чедирип турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Идеология ажылының дуржулгазындан

ПОЛИТИКТИГ, ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕГЕ ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

СЭКП Өвүр райкому, совхозтарның партия комитеттери, партия эге организациялары партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, марксисчи-ленинчи база экономиктиг өөредилгени организастаарын, удуртуруп экижидер талазы-биле боттуг ажылдарны кылып чорудуп турар.

1985 чылдың март 16-да болган СЭКП райкомунуң VII пленумунга «СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр партия, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгени районнуң партия организациязының удуртуп, организастап турарының дугайында» айтырыгны чугаалажып көрүп, районда политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң байдалын ханызы-биле анализтеп, бар четпестерни илередип, ону чайладырының тодаргай сорулгаларын салган.

Коммунистиг күш-ажылдың 27, тодаргай экономиканың 7 школаларының дыңнакчылары «Күш-ажылды организастаарының коллективтиг хевирлери», «Бот-орулга-чарылгалыг бригада», «Эртем-техниктиг депшилге болгаш бүдүрүлгениң ажыктыы» деп курстарны өөренип турар.

Политиктиг, экономиктиг өөредилгеге удуртулганы контрольду «Кызыл тук», «Торгалыг» совхозтарның парткомнары, районнуң хереглекчилер ниитилелинде, амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде, район эмнелгезинде, «Ак-Чыраа» совхозта партия эге организациялары экижиткен.

«Кызыл тук» совхозтуң Хорумнуг-Ой, «Торгалыг» совхозтуң Чоза, Кара-Тал, Ирбитей малчын бригадаларында, «Ак-Чыраа» совхозтуң Сарыг-Хөл сүт-бараан фермазында, чолаачылар болгаш механизаторлар ортузунда, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде, «Кызыл тук» совхозтуң Чараш-Дыт сүт-бараан фермазында экономиктиг өөредилгениң ук коллективтерниң бүдүрүлге болгаш культура амыдыралын экижидериниң негелделери-биле билдилиг холбап турарындан ында бүдүрүлгениң экономика талазы-биле көргүзүглери экижип турар.

1984 чылда районнуң «Торгалыг», «Кызыл тук» совхозтарының мал продуктуларын бүдүрер, күрүнеге садар, мал ажылын сайзырангайжыдар талазы-биле эки түңнелдерин чедип алырынга политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң шынарлыг, дээштиг чоруун мурнунда чылдарда экижиткени салдарны чедирген болгаш район СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, «Торгалыг» совхоз РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның база СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткан.

Партия өөредилгезиниң школаларындан районнуң хереглекчилер ниитилелинде «Марксисчи-ленинчи философияның үндезиннери» (пропагандизи Кара-Монгуш О. М.), Чаа-Суурда «Политэкономияның үндезиннери» (пропагандизи Домаа В. Д.), «Кызыл тук» совхозтуң партия комитединиң чанында аныяк коммунистерниң школазы (пропагандизи Монгуш Б. Д.), экономиктиг өөредилгениң школаларындан «Торгалыг» совхозта тускай эртемниглер ортузунда «Эртем-техниктиг депшилге болгаш бүдүрүлгениң ажыктыы» (пропагандизи Арагачы Д. К.), коммунал ажыл-агый эргелелинде «Күш-ажылчы коллектив: удуртулга, сагылга-чурум, кижизидилге» (пропагандизи Донгак Д. Д.) кичээлдер доктаамал, чогуур деңнелге эртип турар болгаш ында ажылдап турар пропагандистер өөредилге чорударының идепкейлиг хевирлерин, аргаларын хөгжүдүп, рефераттарны, илеткелдерни чугаалажып көрү» турар.

Бо өөредилге чылында ажылдап турар 79 кол пропагандистерниң 68-и СЭКП кежигүннери, 59-у дээди болгаш доостаан дээди эртемниг, а партия өөредилгезиниң школаларында ажылдап турар пропагандистерниң шуптузу дээди эртемниг болгаш оларның 98 хуузу СЭКП кежигүнү.

СЭКП райкомунуң шугуму-биле чылдың-на пропагандистерниң район чергелиг семинар-өөредилгелерин 3—4 удаа организастап эрттирген болгаш бо өөредилге чылының эрткен айларында 3 катап эрттирген.

Пропагандистерниң отчёттарын партия, профэвилел, комсомол хуралдарынга доктаамал дыңнап турары оларның ажылынга харыысалгазын бедидеринге улуг идигни берип турар болгаш эрткен өөредилге чылында 49, бо өөредилге чылында 26 пропагандистиң отчёттарын дыңнаан.

Экономиктиг өөредилгениң түңнелдери-биле ажылчыннарның мергежилин бедидер ажыл «Кызыл тук» совхозта эки тургустунган болгаш 1983—84 өөредилге чылында 14 кижиге I, II класстың малчыннары деп атты тывыскан.

Партия, комсомол, экономиктиг өөредилгелерниң шынарын, дээштиин бедидер, оларның амыдырал-биле холбаазын быжыглаар талазы-биле чамдык ажылдарны партия организациялары кылып чорудуп турза-даа, ону организастап, удуртуп турарында четпестер барын СЭКП райкомунуң пленумунга айыткан.

Чамдык кичээлдер негелдеге ам-даа дүүшпейн, эреңгей эртип, дыңнакчыларның сонуургалын чедип албайн турар. «Коммунизмче орук» совхозта партия, комсомол, экономиктиг өөредилгелер бо чылын организас чок байдалга эгелээн, эртип турар кичээлдерге белеткел кошкак, шынары, дээштии куду. Орук-септелге тудуг участогунда, «Коммунизмче орук» совхозтуң чолаачылар болгаш механизаторлар ортузунда экономиктиг өөредилгениң кичээлдери чамдыкта бүдүрүлге хуралдарынче шилчий бээр фактылар турргулаан.

«Торгалыг», «Коммунизмче орук» совхозтарда партия комитеттери комсомол өөредилгезинче кичээнгейни, удуртулганы кошкатканындан, ында комсомол өөредилгезиниң чамдык школаларында кичээлдер үзүктелиишкинниг эртип турар.

Экономиктиг өөредилгениң түңнелдери-биле ажылчыннарның мергежилин бедидер, эки ажылдыг пропагандистерниң дуржулгазын нептередир ажылдар четпес шиитпирлеттинип турар болгаш малчыннарның экономиктиг өөредилгезин бригадалар хуралдары-биле чергелештир эрттирип турары канчап-даа таарышпас.

Ажыл-агыйларның, бүдүрүлге, албан черлериниң, организацияларның удуртукчулары, профэвилел комитеттери өөредилгениң техниктиг херекселдерин, көргүзүт материалдарын садып алыр, өөредилге кабинеттерин дерип тургузар ажылдарны кошкак шиитпирлеп келген. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкому малчыннар болгаш совхозтар ажылчыннарының ортузунда тургустунган коммунистиг күш-ажыл, тодаргай экономиканың школаларының ажылын, ВЛКСМ райкому комсомол өөредилгезин кошкак удуртуп, контрольдап келген.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленуму партия организацияларынга, пропагандистерге коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның марксисчи-ленинчи өөредилгезин сайзырангайжыдарының талазы-биле бедик негелделерни салган. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени районда организастап, удуртуп турарында бар четпестерни дарый чайладыры, өөредилге чылын организастыг доозары, өөредилгениң шынарлыг, дээштиг чоруун бедидери, бүгү идеологтуг, идей-кижизидилгелиг ажылды амгы үениң негелделеринге дүүштүр тургузары партия, профэвилел, комсомол организацияларының, идеология активиниң кол сорулгазы болуп турар.

Э. МОНГУШ.
СЭКП Өвүр райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

ЭГЕ БЕЛЕТКЕЛДИҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

«1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 40 чылынга алдар болдурган «Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннарының негелделеринге дүүштүр школачыларның шериг-патриоттуг кижизидилгезин сайзырангайжылдары» деп эртем-практиктиг конференцияны Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу, республиканың башкылар билиин бедидер институду, РСФСР-ниң педагогика ниитилелиниң Тыва салбыры Кызылга организастап эрттирген.

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерииниң хүрээлеңинге албан эрттирерирнге белеткелди, Совет Армияга ынак чорукка кижизидерин, социалистиг Ада-чурттуң хамаатызы мен деп чоргааралды, ону камгалаарынга кезээде белен болур чорукту өөреникчилерниң шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң үндезинин кылдыр тургузар. Ниити билиг болгаш профессионал школаларга шеригниң эге белеткелиниң ажыктыының деңнелин база бедидер». Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннарындан уштап бижээн бо сөстер-биле илеткелчи бодунуң чугаазын эгелээн.

Чүгле шеригниң эге белеткелиниң кичээлдери-биле кызыгаарлаттынмайн, бүгү-ле эртемнерни шериг-патриоттуг кижизидилге сорулгазынга чедимчелиг ажыглаар болза, Төрээн чурт камгалалынга өөреникчилерни шын, бүгү талалыг белеткеп турарывыс ол болур.

Сөөлгү чылдарда шеригниң эге белеткели республиканың школаларының хөй нуруузунда чылдан чылче сайзырангайжып, а үстүкү классчыларның бо эртем талазы-биле билииниң шынары бедип турар. Конференция чогум-на бо айтырыгже кол кичээнгейни угландырган.

Шериг-патриоттуг кижизидилге-биле чергелештир шеригниң эге белеткели (ШЭБ) өөреникчилерниң сагылга-чурумун быжыглаарынга, өөредилгезин экижидеринге, организастыг болурунга, а ол ышкаш Совет Чепсектиг Күштерниң хүрээлеңинге шериг албаны эрттирерилге белеткелге харыысалгазын бедидер.

ШЭБ-ке эки түңнелдерни Каа-Хем районнуң Сарыг-Сеп № 1 школазының (директору А. Г. Орлова, шериг удуртукчузу В. И. Дорофеев), Кызыл хоорайның № 11 школазының (А. П. Тешукова, В. К. Левашов), Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы школазының (Д. Х. Демчик, М. Д. Аир-Сана), Чадаананың № 1 школазының (М. В. Борбай-оол, Ч. Б. Сат), Бии-Хемниң Өөк школазының (К. О. Мартый-оол, Х. О. Сат) өөреникчилери чедип ап турар.

ШЭБ-тиң болгаш шериг-патриоттуг кижизидилгениң кол хевири — кичээлдер армияга албан эрттирерилге школачыны белеткээр талазы-биле хөй школаларда негелдеге дүүштүр эртпейн турар. Шуурмак ортумак школада (удуртукчузу А. Б. Чаш-Уруг), Хөндергей школазында (Д. С. Сат) кичээлдерниң эртип турарының методиктиг деңнели чавыс. Шеми ортумак школазының шериг удуртукчузу С. М. Самбуу күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээш, ажылындан үндүртгенин илеткелчи, Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министриниң оралакчызы А. Т. Кошкарова демдеглээн. Шериг удуртукчу — ол, чүнүң-даа мурнунда, башкы база кижизидикчи-дир. Ол коммунистиг бедик мөзү-шынары-биле, албан-хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турары-биле үлегерлиг болур. Республиканың школаларында ажылдап турар шериг удуртукчуларының 35 хуузу курлавырда офицерлер, дээди болгаш ортумак тускай эртемниг специалистер.

Кызыл районнуң Көк-Тей ортумак школазының шериг удуртукчузу Н. Я. Савостьянов, Тандының Бай-Хаак школазының А. П. Абросимов, Эрзинниң Нарын школазының — Н. Б. Чооду, Бии-Хемниң Туран № 2 школазының — А. К. Анпилогов болгаш оон-даа өскелерниң бедик организакчы, медереллиг ажыл-херээ өөреникчилерниң болгаш башкылар коллективтериниң үнелээшкинин алган.

ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң айтыышкыннары, сүмелери, «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 40 чылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырар талазы-биле «РСФСР-ниң чырыдыышкын албан черлериниң болгаш органнарының ажылының дугайында» РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң дужаалы, а ол ышкаш Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң ажылдап кылганы Тиилелгениң 40 чылынга белеткел ажылдарының планы республиканың школаларында шериг-патриоттуг ажылдың үндезини болуп турар. Школаларда Тиилелге хүнүнге база Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң хүнүнге чаңчыл болган утренниктер, октябрятчы, пионержи чыыштар, шугум чыскаалдары, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле, Совет Армиядан халашкан дайынчылар-биле ужуражылгалар эрттирери чаңчыл болган. Ленинчи номчулгалар, лекция, беседа, класс шактары, конкурстар өөреникчилерниң эргезинде.

ККПИ-ниң педагогика болгаш психология кафедразының эргелекчизи Л. П. Салчак илеткелинге амгы үеде шериг-патриоттуг кижизидилге системазын сайзырадырынга эртем-педагогиктиг үндезиннерниң дугайын чугаалааш, дайын чылдарында бичии уругларның амыдыралындан солун чижектерни айыткан.

Санал берген эштер, республиканың шериг комиссариадының политкилдис начальниги А. А. Дерябин, ДОСААФ обкомунуң даргазы Н. М. Коротаев олар Совет Армияга ынак, социалистиг Төрээн чурттуң хамаатызы болганынга чоргааралга, Ада-чуртун камгалаарынга кезээде белен болурунга өөреникчилерни кижизидерин, ДОСААФ эге организацияларының камгалал-массалыг ажылдарга ролюнуң дугайын чугаалааннар.

Чадаананың № 1 школазының директору М. В. Борбай-оол, Кызыл-Мажалыктың № 1 школазының башкызы Т. С. Кыргыс, уругларның турисчи-экспедиция станциязының директору И. Н. Султанова, Бии-Хем райкүүскомунуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи К. М. Ооржак, Кызыл хоорайның улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи З. Ф. Борисова болгаш оон-даа өскелер школачыларның идей-политиктиг, мөзү-шынар болгаш шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң системазының чаңгыс аай болурунуң, шериг удуртукчузунуң болгаш күш-культура башкызының демниг ажылының, школа музейлериниң, дайынчы, күш-ажылчы алдар комнаталарының совет патриотизмге, пролетаржы интернационализмге кижизидилгеге ажылының төвү болдурарының дугайын онзалап демдеглээннер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитеди, республиканың шериг комиссарнады бөлүк башкыларга хүндүлел бижиктерин тывыскылаан.

СЭКП-ниң XXVII съездизинге база Тиилелгениң 40 чылынга уткуштур шериг-патриоттуг кижизидилге болгаш ШЭБ ажылдарын школаларга идепкейжидериниң сорулгаларын айыткан доктаалды конференция хүлээп алган.

В. САТ.

Айтырыңар, харыылап берээли

ОН ҮШКҮ ШАЛЫҢ ДУГАЙЫНДА

«Бистиң «Чыраа-Бажы» совхоз он үш дугаар шалың бээр дээш, кезек чиде берди. Чогум ол чүү дээрзин биске тайылбырлап берип көрүңер.

Совхозтуң ажылчыннары».

Бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның ажылчыннарынга база албан-хаакчыларынга чыл дургузунда ажылдааны дээш он үш дугаар шалыңны төлеп турар. Ону бүдүрүлгениң азы организацияның киирип алганы арыг орулгазындан шилчиткени материалдыг шаңнал фондузундан үндүрер.

Ук төлевирни «Чыл дургузунда ажылдың түңнелин ёзугаар шаңнал бээр чурумнуң дугайында дүрүмге» үндезилеп чорудар, ону администрация биле профэвилел комитеди бадылаар.

Шериг албанынче келдирткен, пенсиялап үнген, божаан соонда шөлээлээн, дээди болгаш ортумак өөредилге черинге кирген, бүдүрүлгеден дашкаар мергежил бедидерниң курстарынче чоруткан, сонгулдалыг ажылдарга — партия, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарынга ажылдай берген, үстүкү албан черлериниң шиитпири-биле өске бүдүрүлгеге азы организацияже шилчээн таварылгада, ук кижи бүдүн чыл чедир ажылдаваан-даа болза, он үшкү шалыңны алыр эргелиг. Ол-ла черлерден хуусаазы доостурга дедир чедип келгенде база ук ажылдакчыларга төлээр.

Ол таварылгадан чылда бүрүнү-биле ажылдаваан болза, ооң алыр шалыңының түңүн ол бүдүрүлгеге ажылдаан үезинде ап турган акшазының түңүн барымдаалаар. Ажылдаан ниити стажын санап тура, ук кижиниң аңаа ажылдаан үезин болгаш чөптүг чылдагаан-биле өске черге турган үезин (үстүнде адааныыс черлерге) база катай санаар. 13-кү шалыңның хемчээлин тодарадырда ап турган шалың акшазының ниити түңүн болгаш ук бүдүрүлгеге үзүктел чок ажылдаан стажын барымдаалаар.

Күш-ажылга эң бедик көргүзүглерни чедип алган ажылдакчының ол акшазын 25 хуу чедир өстүрүп болур.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыткан, харыысалга чок чорук болдурган база өске-даа хажыдыышкыннар кылган ажылчының, албан-хаакчының 13-кү шалыңын кызырып-даа, шуут бербейн-даа барып болур. Ол талазы-биле шиитпирни бүдүрүлгениң, организацияның удуртукчузу болгаш профэвилел комитеди үндүрер.

«Тыва кобальт» комбинатка 1979 чылдан бээр ажылдап келдим. Эрткен чылдың декабрь 26-да ажылдан билдириишкин бижээш, үндүм. 13-кү шалыңымны чылды төндүр ажылдаваан сен дээш бербейн тур. Ол шын бе?

Хову-Аксы сү**р.Ш. ООРЖАК.**

Бир эвес ажылдакчы кижи күш-ажылдың сагылга-чурумун хажытпаан, бодунуң харыысалгалыг чоруун көргүзүп келген болгаш бүдүн чыл ажылдаан болза, мынчан төлээрин үстүнде чугаалаан бис. Хамааты Ш. Ооржакка комбинаттың төлевээни шын, ниити дүрүмде календарьлыг чыл. да ажылдаарга, төлээрин айыткан. Ш. Ооржак дөрт хүн ажылдааш, январь 1-ден ыңай үнген болза, ол 13-кү шалыңны алыр турган.

Н. ГЛЕБОВА,

Тыва профоблчөвүлелдиң ажылдакчызы.

УЛУСТАРНЫҢ ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕЗИ

Кижи төрелгетенниң кырынга диргелип келген ядролуг халаптың кедергей айыылдыг кыжаныышкынны чайлаттынгаан турар дээрзинге идегеп болур арганы космос болгаш ядролуг чепсектер дугайында Женевада эгелээн совет-америк чугаалажыышкыннар берип турар деп, Тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлелиниң президиумунуң Москвага болган сессиязынга демдеглээн. Делегейниң тайбыңга ынак улустарының ол идегелин болгаш чөптүг негелдезин хандырарынга чүгле чаңгыс чүүл херек — кайы-даа талаларның бир дөмей чаагай сеткилдии, чугаалажыышкыннарга көөр чүүлдерниң болгаш сорулгаларының дугайында дугуржулганы шыңгыы сагыыры негеттинип турар.

Бо угланыышкынны Совет Эвилели амыдыралга чайгылыш чокка чорудуп турар. А чугаалажыышкыннарның өске киржикчизи кандыг болуп турарыл? Женевада совет-америк чугаалажыышкыннар кидин түлүк чорул турда, америк делегацияның удуртукчузу М. Кампельман сандайдан тура халааш, Вашингтонче шимеш дээн. Чүге? Чугаалажыышкыннарны үре-түңнелдиг болдурарынга чогумчалыг чаа айтыышкыннарны президент Рейганның администрациязындан алыр дээш чанып кааш эвес ирги бе? Чок, ол ындыг болбаан. Ядролуг баштайгы согуушкун кылырының стратегтиг МХ деп чаа ракеталарын эндере бүдүрерринге хөй акша-хөреңгилерни чарытдаарын бадылап бээр кылдыр АКШ-тың конгресс кежигүннерин албадаарынга Кампельманны киириштирер дээш Рейган ону Женевадан Вашингтонче дүрген кыйгырткан болган.

Кампельманны АКШ-че кыйгыртып аппарган үеде Американың Каттышкан Штаттарының камгалал министри Уайнбергер Барыын Европаның чурттарынче улчуп чорупкан. Ооң ол улчуушкуну база-ла аңаа эвес. Пентагоннуң хартаачызының кол сорулгазы — АКШ-тың «сылдыс дайыннарының» агрессчи планнарын күүседиринге НАТО талазы-биле америк эвилелчилерни киириштирери. Бир чүүлүнде, АКШ-тың Барыын Европада эвилелчилеринче каржы ыйыышкынны кылып тургаш, космосту милитаризастаарынга оларны киириштирер, ийинде, ядролуг боо-чепсектерин кызыгаарлаарын болгаш кызырарын моондактаар сорулганы Пентагон бодунуң мурнунга салып алган. АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң ындыг хөделиишкиннери Женевада совет-америк чугаалажыышкыннарның түңнелдиг болурунга идиглиг болбайн турары черле илдең-дир.

Вашингтонда дайынзырак бөлүктерниң ындыг хөделиишкиннери, совет-америк чугаалажыышкыннарны үзер дээн оларның ораладжыышкыннары делегейниң тайбыңга ынак кижилерниң сеткил дүвүрээшкинин болгаш ханы килеңнээшкинин болдурбайн барып шыдавас. Ядролуг болгаш космос чепсектериниң талазы-биле совет-америк чугаалажыышкыннарга боттуг түңнелдерни чедип алыр дугайында улустарның чөптүг негелдезинге чөрүшкек оралдажыышкыннар кылдынып турар үеде тайбыңга ынак күштер кажангызындан-даа артык серемчилелдиг болуруң, ядролуг дайынның кыжаныышкынынга удур демиселди улам-на күштелдирерин, тайбың талалакчыларының күженииишкиннерин сырый каттыштырарын амгы байдал негеп турар.

Делегейниң ийиги дайынынга гитлерчи фашизмни чылча шапкан улуг Тиилелгениң 40 чылын депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен бо чылын калбаа-биле байырлап демдеглээн. Ол улуг Тиилелгениң эң чугула кол кичээндириглериниң бирээзи — чаа дайын эгелевейн турда, аңаа удур, тайбың дээш демиселди улам шиитпирлиг чорудары болур. Ынчангаш Женевада совет-америк чугаалажыышкыннарга тодаргай болгаш чогумчалыг түңнелдерни чедип алырын делегейниң чаагай сеткилдиг бүгү кижилери негеп турар. Улустарның чөптүг негелдезин америк тала барымдаалап көөр ужурлуг.

(СЭТА).

«Мангысталчактарны амдажытпас»

деп чүүлге хамаарыштыр

АНЫЯАН СУРГАП ӨӨРЕДИР

Чадаана хоорайның кудумчузунга чырык хүндүс болган таварылга ам-даа уттундурбас ийин: аъш-чем магазининден кырган угбай үнгеш, сумказын тудуп алгаш бажыңынче углай кылаштап бар чыдырда, он беш—он алды харлыг оол ооң сумказын ушта тырткаш, ыяш херимнер аразы-биле халааш, бараанны чиде берди. Хамык улус чүгле кускуннажып чыдып калды. Кырган кадай кээргенчиг кончуг кончуттунуп арткан.

Чоокка човаанчыг, ыракка ыянчыг-ла таварылга болду. Ооң чылдагааны чүдел? Бажыңында чиир чеми чок бе? Туттурбайн барганындан, ол аныяк кижи улам бажы эттенип, уламчылап чораащ, бир-ле хүн аяа долуп, туттурар, херээн харыылаар үе келир-ле болгай.

Мангысталчак амыдыралдыг кижилер дугайында «Шын» солуннуң арнынга кедурттүнген айтырыг чогуур өйүнде тургустунганын демдеглевес аргажок. Ынчалзадаа мээң эскерип турарым — чамдык эштер боттарының чүүлдеринге болган таварылганы чүгле чыскаай адап, мангысталчак кижилерни шугумчулеп каан боор. Ол-ла.

Тыва улустуң үлегер чугаазы бар болгай: «Кижини бактаарга, черже кирбес». Кайы-даа районда, кайы-даа суурда мангысталчак кижилер—бистиң совет ниитилеливисте чурттап чоруур, бир-ле хүлээлгелиг, бир-ле ажыл-агыйлыг, өг-бүлелиг, эштиг-өөрлүг кижилер-ле болгай.

Ындыг кижилер солун-сеткүүлдү номчуп, радио, телевизорну дыңнап, көрүп чоруур. Ынчалза-даа оларның дугайында чугаа чоруп турар дээрзин олар херекке-даа албастар. А кажан олар боттарынга дорт хамаарыштыр хемчег ап эгелээрге ынчан бир бодаар. Амгы үениң аныяктарының амыдыралының овур-хевири өгбелеринге бодаарга дыкала экижээн. Ынчалза-даа оларның бодап, күзеп чоруур чүүлдери: мода сүрүп кеттинери, магнитофоннуг болуру, даштыкы киноларда дег ажылыш-даа чок, чүгле аян-тээлеп кылаштаары. Ындыгларның ханы утказыг ном номчааны ховар таварылга болур.

Ындыг чорук аңаа үнүп келбээн-ле болгай. Оларның адазының негелде чок, өг-бүле кижизидилгезиниң кошкак болганындан эгелээни ол. Улустуң улуу чагыглыг дижир чүве. Тывага улуг кижилерни хүндүлээр, дыңнаар чорук шаандан бээр чоннуң ниити негелдези, эки чаңчылы турган. Сөөлгү чылдарда чамдык улуг кижилер аныяктарны чагып, сургаар туржук, боттарының чези-холазын көргүзе бээр таварылгалар база бар.

Аныяк кижиниң амыдыралынга чүдек, бужар талалары кезе шаптынмайн доктаамал ургүлчүлеп турар болза, ол шуут системажый бээр. Ол дугайында уран-чечен номнарда бижип, шиилерде, киноларда көргүзүп турар. Ындыг турбуже, автобуска-даа, кудумчуга-даа чурум үреп чоруур аныяктарга сагындырыг бээрге, олар удур хөрээн дегээри база чажыт эвес. Канчап ону чидирерил?

Бо талазы-биле Дагестан АССР-де эки чижек бар. Хөй ниитиниң көрүм-чурумун үрээн аныяктарны 60—70 харлыг аксакалдар хуралынга сайгарып көөрү, аңаа байысаадыры оларга эң-ле берге. Кырганнарның кайы-бирээзи аныяк кижиниң ада-ызыгуурун шуптузун чугаалааш, кым кандыг чораанын төөгүп бээр.

«Аътты баглап өөредир, аныяан сургап өөредир» деп чүве ол-ла болгай. Мен бодаарымга, бистиң суурларывыста, хоорайларывыста дыка хөй хоочун кижилеривис бо талазы-биле солун ажылдарны кылып болур хире.

Оон ыңай, ССРЭ-ниң Прокуратура институдунуң шинчилелдери-биле алырга, хоойлу-дүрүм дугайында тускай билиглерни чурттакчыларның 7,8 хуузу чамдык эштеринден, 12 хуузу кинофильмнерден, 18,6 хуузу боттарының эскериглеринден, 3,6 хуузу өг-бүлеге чугаадан билип ап турар. Хоойлу-дүрүм дугайында билиглер Тываның барыын талакы районнарында сула тургустунган. Сарыг-Сеп, Туран суурларда харын эш хуузунуң ажык судтары доктаамал болгаш дээштиг болуп турарын солуннардан номчуп турар бис.

Үнүүшкүннерлиг судтарны Культура бажыңнарынга, хөй аныяк өскен мурнунга, эки белеткелдиг эрттирери кончуг чугула деп бодаар мен. Ыланггыя Чадаана, Ак-Туруг, Шагаан-Арыг, Кызыл-Мажалык, Элегес, Шамбалыг, Кур-Чер, Самагалдай суурларга бо талазы-биле ажылды күштелдирери чугула. Чүгле ийи-чаңгыс катап эвес, удаа-дараа кылыры негеттинип турар. Кызыл-Мажалыкка элээн каш чыл мурнунда бир ындыг кежээ дээштиг эрткен. Районнуң Культура бажыны, хереэженнер чөвүлели, суур Соведи, милиция бир демниг каттыжып алгаш, ол суурга болгаш оон кижилеринге тураскааттынган кежээни эрттирген. Ынчан суурнуң улуг назылыг бир чурттакчызы Кызыл-Мажалыктың доңчу төөгүзүн чугаалааш, суурга тоянчы, мангысталчак кижилерни тургусвазын кыйгырарга бүдүн зал ишти деткип турган чүве.

Чер-черде агитбригадалар, бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилери мангысталчак кижилерни одаан, дузаан кожамыктарны, шоодуглуг шиижигештерни эвээш ажыглап турар. Шак ындыг темага агитбригада кежигүннери тыва, совет чогаалчыларының чогаалдарындан, «Шын» болгаш өске-даа солуннарда материалдарны чыып, дынзыды номчуп тургаш тускай программаны кылып болур.

Оон ыңай, ол солуннардан үзе кескен материалдарны клуб, библиотека иштинге азып, чонга көргүзүп чүге болбазыл? Оон аңгыда оор, хулиган болгаш өске-даа каржы херек үүлгеткеннерни адап, оларга кандыг хемчег хүлээткенин чарлап каан хуудустарны вокзалдарга, столоваяга, садыгларга нептередири дээштиг деп саналдыг мен. Оон башка каяа-даа көөрге, туттурбайн барган кем-херек үүлгедикчилери көвүдээн чуруктар боор-дур.

Арагачылар дугайында бижип-ле, бижип-ле турар бис, а чогуур түңнел база чок. Арагачыларны шугумчулевишаан, аңаа элээр чоруур амыдыралды пропагандалаары чугула деп бодал бар.

Туркмен ССР-ге чораащ магадаан бис ийин: кудумчуга эзирик кижи черле көзүлбес, а арагаының кандыызы-даа бар. Эзирик кижи дег бужар чүве оларда чок.

Шынап-ла, бо бүгү багай чаңчылдардан уштунар херек. Дээштиг кижизидилге ажылын доктаамал чорудуп тургаш, эки түңнелди чедип ап болур бис.

С. УРАН-САЙ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ТУРГУЗУУШКУННУҢ ОРУУ-БИЛЕ

Социалистиг дем каттыжылгазының күрүнелери социал-экономиктиг хөгжүлдениң, интеграция чорудулгаларын ханыладырының болгаш амыдыралдың бүгү талаларынга чаагай үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың оруу-биле чаа базымны кылган. Ол дугайын Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң органнарының үндүрген түңнелдери херечилеп турар. Беш чылдың дөрткү чылында акы-дуңма чурт бүрүзүнде социал-экономиктиг программаларының күүселдезиниң баш бурунгаар алдынгаан түңнелдерин үндүрген.

ЭДЧ-ниң күрүнелериниң кады ажылдажылгазы болгаш дем каттыштырылгазы амгы үениң эң-не шапкын хөгжүлделиг күжү болганын ол түңнелдер бадыткаан. Национал орулганың — улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң эң-не мөөңнеттинген ол көргүзүүнүң немей өзүлдезиниң темпилери Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң чурттарында ындыг өзүлдениң темпилеринден ыракта бедик болган. Акы-дуңма чурттарның национал статистика органнарының медээлерин ёзугаар алырга, эрткен чылын Болгарияның национал орулгазы мурнуку чылдаазы-биле деңнээрге, 4,6 хуу, Венгрияның—3 хуу, Герман Демократтыг Республиканың — 5,5 хуу, Кубаның (ниитилелдиң ниити продуктузу)— 7,4 хуу, Моолдуң — 4,4 хуу, Польшаның—5 хуу, Румынияның — 7,7 хуу, Совет Эвилелиниң (хереглелге болгаш чыылдага ажыглаттынган национал орулга)—2,6 хуу, Чехословакияның — 3,2 хуу өскен. Империалистиг агрессияның уржуктарын Вьетнамның ажылчы чоннары чединишкинниг ажып эртип турар: олар акы-дуңма социалистиг чурттарның деткимчези-биле эрткен чылын хөй үлетпүр бүдүрүлгелерин ажыглалга киирген, чамдык бүдүрүлгелерни чаарткан, электроэнергетиканы хөгжүдер, машина тудуунуң продукциязының чугула кылыгларын бүдүрер талазы-биле планныг даалгаларны күүсеткен.

ЭДЧ-ниң чурттарында үлетпүр бүдүрүлгелер бүзүрелдиг хөгжүп турар. Чижээ, 1984 чылда Болгарияның үлетпүр продукциязының хемчээли мурнуку чылдаазындан 4,5 хуу өскен. Болгария Улус Республикада, Чехословакияда, Герман Демократтыг Республикада, Совет Эвилелинде болгаш ЭДЧ-ниң өске-даа чурттарында эртем-техниктиг депшилгениң дүргедедирин хандырар алырлар бедик темпилерлиг сайзырап турар. Улус ажыл-агыйының структуразы сайзырангайжып, депшилгелиг технологияны калбаа-биле шиңгээдип ап келген. Чижээ, Болгарияның машина тудуунуң продукциязы эрткен чылын 9,8 хуу көвүдээн, а химия кылыгларын бүдүргени — 6 хуу өскен.

Венгрияда үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээли үш хуу улгаткан, ынчаарга бойдус газының тывыжы, электри дериг-херекселдерин бүдүрери алды, пластмасса кылыгларын — чеди хуу көвүдээн. Герман Демократтыг Республиканың үлетпүр хөгжүлдезинде байдал база ындыг болуп турар. Ында үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити өзүлдези 4,2 хуу болган турда, үлетпүр роботтарының парыгының немей өзүлдези 33 хуу четкен. Моолдуң үлетпүрү 1983 чылдаазынга деңнээрге, эрткен чылын шапкын хөгжээн: 8,3 хуу өзүлделиг болган. Румынияның индустриязының ниити өзүлдези чеди хуу болган, а саналга техниказын бүдүрери — 13,2 хуу көвүдээн.

Совет индустрияның хөгжүлдезинде боттуг чединишкиннер бар: үлетпүр продукциязы 4,2 хуу көвүдээн, а машина тудуунуң болгаш металл болбаазырадылгазының кылыглары —чеди хуу, электроэнергетиканың— алды, химия болгаш нефть химиязының продукциязы — беш хуу улгаткан. Чехословакияның индустриязының ниити өзүлдези 3,9 хуу турда, электротехника дүргени темпилерлиг хөгжээн болгаш 12,2 хуу өзүлделиг болган.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери күрүнелериниң индустриалдыг күчүзүнүң өзүлдезинде чугула угланыышкын өскерлиш чокка хевээр арткан бүдүрүлгениң немей өзүлдезин колдуунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен күсели-биле чедип алган. ЭДЧ-ниң кежигүннери болуп турар Европа чурттарында бүдүрүлгениң немей өзүлдезиниң 90 хуузу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң күсели-биле чедип алдынган. Күш-ажыл, материалдыг болгаш энергетиктиг курлавырларны камналгалыг, чөп ажыглаар талазы-биле акы-дуңма чурттарда калбарган массалыг күженииишкиннер чогуур түңнелдерни берип турар.

Эрткен чылдың агаар-бойдузунуң байдалдары акы-дуңма чурттарның элээн девискээринге таарымча чок турган-даа болза, тараажыларның, механизаторларның, малчыннарның чүткүлдүг күш-ажылының ачызында эки түңнелдер чедип алдынган. Чижээ, Болгарияның кедээ ажыл-ишчилери кедээ ажыл-агыйның ниити продукциязын 6,8 хуу көвүдедирин эрткен чылын хандырган. Чурттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге онаалтыр бир тонналдан ажыр тарааны бүдүрген. Венгрияның чер ажылдыглары 1984 чылда ийи миллион тонна тарааны мурнуку чылдаазындан хөй кылдыр савалап алган, чуртта эътти садып алыры база көвүдээн.

Герман Демократтыг Республиканың тараажылары бир гектардан ортумаа-биле 45 центнер тараа культураларын ажаап албышаан, эътти садып алырының планнарын ажыр күүседириниң талазы-биле малчыннарга идигни берген. Румынияга тарааны бүдүрери чоннуң кижи бүрүзүнге онаалтыр 1.045 килограмм болган, мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдеткен.

(СЭТА).

БАРЫЫН ГЕРМАНИЯ. Дайынга удур чоннуң чыскаалының бо чуруун Германияның Федеративтиг Республиказының Хайльбронн хоорайынга тырттырган. Вальдхайдының шериг баазазынга америк ракетага частыышкын болган түңнелинде хөй кижилер өлген турган. Чыскаалдың киржикчилери ол баазага четкеннер. Чуртта америк ракеталарының айыылдыын чыскаалдың киржикчилери сойгалап илереткен.

В. ГЛУХОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕЛИГЕ УЖУРАЖЫЛГА

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның премьер-министри Раджив Ганди Индияның Коммунистиг партиязының делегациязын хүлээп алган. ИКК-ның Национал чөвүлелиниң Чиңгине секретары Ч. Раджешвара Рао болгаш ИКП-ның парламент бөлүүнүң удуртукчузу Индраджит Гупта олар делегацияны баштап келген. Пенджабта байдалды политиктиг арга-биле шиитпирлээриниң оруктарының дугайында айтырыгны бeседаның үезинде чугаалажып көрген.

Реакцылыг күштерниң буруузу-биле ол штатта тургустунган байдалдың нарының Р. Ганди айытпышаан, ук байдалды чогумчалыг болдурарының эргежок чугулазын демдеглээн. Пенджабта байдалды экижидер сорулга-биле чазактың ап чорудуп турар хемчеглериниң дугайында премьер-министр ужуражыышкынның үезинде Коммунистиг партияның төлээлекчилеринге информастап дыңнаткан.

Пенджаб штатта байдалды экижидер талазы-биле чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин бүрүн деткип турарының дугайында Коммунистиг партияның төлээлекчилери медеглээн. Ук хемчеглер ол штатта байдалды чогумчалыг болдурарынга, бот-боттарын билчир база идегежир чорукту аңаа тургузарынга идиглиг болуп турарын ИКП-ның делегациязы демдеглээн.

АКШ-ТЫҢ ДАЙЫН БЕЛЕТКЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Рейганның администрациязының кедергей ыйыышкыны-биле АКШ-тың конгрези Пентагоннуң хөй акша-хөреңги негээнинге дүжүп берипкен. Ядролуг баштайгы согуушкун кылырының диптер аразынга ужугар баллистиктиг МХ деп 21 ракеталарын немей бүдүрерринге амгы сан-хөө чылында 1,5 миллиард долларны чарыгдаарын АКШ-тың конгрезиниң төлээлекчилер палатазы 217 бадылаашкыннар-биле күштүг болдуруп доктааткан. Аңаа удур 210 конгресс кежигүннери бадылаан. Ам бүдүрүп турар ындыг 21 ракетаның кырынга немей база 21-ни бүдүрерринге бир миллиард 500 миллион долларны чарыгдаарын төлээлекчилер палатазы АКШ-тың Пентагонунга чөпшээреп берипкен.

Шериг күчүзүнүң талазы-биле Совет Эвилелинден артык күштүг болуруң чедип алырын оралдашкан америк администрацияның айыылдыг планнарын боттандырарынче, америк ядролуг чепсектерни улам-на эндере бүдүрерринче база бир чаа базымны АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң кылганы ол-дур. Баштайгы ядролуг согуушкун кылырының стратегтиг МХ ракеталарын эндере бүдүрерин Рейганның администрациязы планнап, даразында, 1986 саң-хөө чылында 48 ындыг ракеталарны бүдүрерринге 4 миллиард долларны үндүрүп бээрин негеп турар.

ИРАН-ИРАК ФРОНТУДА

БАГДАД. (СЭТА). Ирак самолёттар сөөлгү хүннерде 106 дайынчы ужудуушкуннарны кылып, иран шериглерге улуг согуушкуннарны таварыштырганын Ирактың кол шериг командылалының ээлчеглиг медээзинде айыткан. Тигр хемниң чөөн талакы районунга Иранның элээн каш катерлерин узуткаан. Ирак самолёттар Иранның найысылалы Тегеранче болгаш өске-даа хоорайларже база халдаашкыннар кылган.

НИКОСИЯ. (СЭТА) Артиллерияны ажыглавышаан, фронтунуң аңгы-аңгы участоктарынга удур-ледир аткылажыышкыннар иран болгаш ирак шериглерниң аразынга сөөлгү хүннерде болганын ИРНА (Иран) агентство дыңнаткан. Эң-не кадыг-дошкун аткылажыышкыннар Мехран, Наусуд болгаш Сердешт районнарга болган.

Ирак самолёттар Иранның Илам хоорайын бомбалааның дыңнадыгда айыткан.

АЙЫЫЛДЫГ ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Никарагуага удур контрреволюстуг дээрбечилерни Каттышкан Штаттар деткип, Төп Америкада байдалды улам-на чидиглендирбишаан, Төп болгаш Мурнуу Американың зоназынга улуг хемчээлдиг дайын чорудулгазынга белеткенип турар. Айыылдыг ол өнчүк-чөңгээни «шериг өөредилгези» дээр чылдак-биле чорударын АКШ-тың администрациязы планнап турар. Көл «өөредилгелерни» Никарагуаның кожазы — Гондурастың девискээринге чорудары планнаттынган. Америк хөй шериглерни бо чылдың апрельдиң ийиги чартынында Гондурастың девискээринге, Никарагуаның мырыңай чанынга дүжүрерин, ол шериглерниң санын 12 муң чедирерин планнаан. Сөөлгү медээлерни ёзугаар алырга, америк танкылар ам безин Гондурастың девискээринде чеде берген.

Никарагуаның чанынга чорудар «шериг өөредилгелеринге» АКШ-тың шериг-далай күштериниң хөй санныг корабльдерин, ракеталар салып үндүрер крейсерни, а ол ышкаш шериг самолёттарын, вертолёттарын ажыглаар деп турар. Америк парлалганың демдеглеп турарын ёзугаар алырга, кедергей хөй шериг күштерин Никарагуаны долгандыр мөөңнээни — ол чуртка удур ыйыышкын, харын-даа дорт халдаашкынның кыжаныышкыны болуп турар.

МАНАГУА. (СЭТА). АКШ-тың айыылдыг өнчүк-чөңгээзинге шыңгыы удурланыышкынны Никарагуаның чазаа медеглээн. Америк администрацияның ол өнчүк-чөңгээзи хамыктың мурнунда Никарагуага удур угланган, Төп Американың ол бичии чуртунче каржы ыйыышкын, коргудуушкун болуп турарын республиканың даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде айыткан. Америк дайын кыжаныышкыны Никарагуаның кырында база катап диргелип келген.

Айыылдыг өнчүк-чөңгээден каржы ыйыышкын кылырындан ойталаарын АКШ-тың администрациязындан Никарагуаның чазаа шыңгыы негээн. АКШ-тың болгаш Никарагуаның аразында харылзааларны чогумчалыг болдурарынга тайбың чугаалажыышкыннар эргежок чугула дээрзин Никарагуаның даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде демдеглээн.

ФЕСТИВАЛЬГА БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

«Жалейка» деп ыры-хөгжүмнүг бөлүктүң репертуарында делегейниң болгаш ССРЭ-ниң улустарының ырлары кирип турар. Артистер дыка хөй инструментилерге ойнап турарлар. Он чыл бурунгаар тургустунган бо бөлүк аныяктарның болгаш студентилерниң Гаванага болган XI Бүгү-делегей фестивалының лауреады болган. Амгы үеде бөлүк Москвага болур фестивальга белеткенип турар.

ЧУРУКТА: «Жалейка» бөлүктүң артистери.

Р. ЮПИСОВТУҢ фотозу.

АВАНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

Хову-Аксы суурнуң хоочун чурттакчыларының бирээзи Арага Дашкыл-ооловна Чыртак-кыс — төлептиг кижилерниң бирээзи. Ол — Маадыр-ие. Улуг оглу Кызыл-оол комсомолчу путёвка-биле «Шагонартяжстрой» тресте тудугжулап ажылдап турар. Оон бичелери Александр, Николай болгаш Сергей олар акызын дөзеп, Хову-Аксында чуртталга базаларының тудуунда ажылдап турарлар. Беш дугаар оглу Владимир — Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтуң мурнакчы ажылчыннарының бирээзи, Вячеслав — Совет Армияның хүрээлеринде хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Уруу Вера — садыгжы, а артканнары Хову-Аксында школаның 4—8 класстарында өөренип турарлар. Ажы-төлү база-ла ада-иезин ышкаш төлептиглер.

Он уругларны төрээш кижизиткен Маадыр-ие пенсионер А. Д. Чыртак-кыс ам-даа эки ажылдап, үлегерлиг хөй-ниитичилерниң одуруунда турбушаан.

В. БАДЫЖЫК.

Таңды район.

ЧОГААЛЧЫ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

Чоокта чаа Эрзин ортумак школазының өөреникчилери, башкылары чогаалчы Анатолий Фёдорович Емельянов-биле ужурашкан. Шүлүкчүнүң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын башкы А. О. Соян таныштырган. А. Ф. Емельянов — 1955 чылда Тывага кээп ажылдаазындан бээр бо үеге чедир элээн каш шүлүктер чыындыларын, тоожулар болгаш очерктерин, шүлүглелдерин, хөй-хөй шүлүктерин тускай номнар кылдыр парладып үндүрген.

А. Ф. Емельяновтуң чогаалдарының темалары янзы-бүрү: тайбың, Төрээн чурт, совет кижилерниң күш-ажылы, ынакшыл, аныяктар, оон-даа өске. А. Емельянов — чүгле чогаалчы эвес, ол республиканың хоочун болгаш дуржулгалыг лекторларының бирээзи. Атеизм болгаш делегей байдалының дугайында солун лекцияларны республиканың янзы-бүрү семинарларынга база районнарга хөй удаа номчуп келген.

А. Емельяновтуң шүлүктериниң баштайгы чыындызы «Хүн болгаш Эртине» деп ат-биле 1963 чылда парлаттынган. Ол тыва чогаалчыларның элээн каш шүлүк чогаалдарын орус дылче очулдурган. Ол дээрге тыва улустуң ажыл-амыдыралын, аажы-чаңын ханызы-биле таныжып билип алырынга чогаалчы кижиге дыка дузалыг болуп турар.

Чоокта Эрзин суурга чогаалчының «Боттуг амыдыралдан чайлавас» деп номунга солун номчулга конференциязы база болуп эрткен. Ада-чурттуң дайынынга киржип чораанын, бодунуң чогаал ажылын канчаар бижип эгелээнин, чамдык чогаалдар болгаш шүлүктерниң сайгарылгазын кылып, сөөлгү бижээн шүлүктерин номчуп берген.

Өөреникчилерниң мурнундан 10-гу класстың өөреникчизи Уржук Саяна чүве чугаалааш, чогаалчыга өөрүп четтиргенин илереткен.

А. ДАМДЫН.

ЧАМДЫК АЖЫЛДАР КЫЛДЫНЗА-ДАА...

Күш-культураны болгаш спортту чоннуң амыдыралының хүн бүрү чарылбас кезээ болдурар дээш Коммунистиг партия, Совет чазак сагыш салып турар. Ол дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам бедий көдүрер дугайында» доктаалының негелделеринге дүүштүр кылдынган чамдык ажылдар-даа көргүзүп турар.

Бистиң Барыын-Хемчик районнуң партия, совет органнары, профэвилел база комсомол, спорт организациялары чон ортузунга күш-культураны, спортту пропагандалаар, оон массалыын чедип алыр айтырыг-биле чамдык тодаргай ажылдарны кылып чорудуп турар. Ол талазы-биле үстүнде доктаалга дүүштүр СЭКП райкомунуң бюрозунга, партия-ажыл-агый активиниң хуралынга, улус депутаттарының район, хоорай база суур Советтериниң сессияларынга ол айтырыгны чугаалажып көрген, кылып чорудар ажылдарның планын тургускан.

Он бирги беш чылда районда спорттуң материал-техниктиг баазазы көскүзү-биле экижээн. Чижээлээрге, Ак-Довуракта эштир бассейниг спорт комплекизи, ол-ла хоорайда № 3 база Кызыл-Мажалыкта № 2 ортумак школаларда делгем спорт залдары немешкен, «Дөң-Терезин» совхозтуң төвүнде база-ла чаа спорт залы ажыглалга кирген. А Шекпээр ортумак школазының баазазында база Кызыл-Мажалыкта туттунуп турар Культура ордузунда спорт залдарын күш-культуржулар, спортчулар удавас ээлептер.

Спорт талазы-биле тускай эртемниг 25, спорттуң ангы-ангы хевирлеринге спорт мастерлери, бирги разрядчылар, спорттуң активчилери чоннуң чурттап турар чериниң айы-биле спорт-массалыг ажылдарны чорудуп турар.

Бот-идепкей, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар күш-культуржу коллективтерге «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының, Шекпээр ортумак школазының, райкүскомунуң иштики херектер килдизиниң № 741 КМК-ның коллективтери болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелер, албан организациялар, ажыл-агыйлар хамааржыр.

Ол черлерде дериттинген спорт шөлдери бар, секциялар, маргылдаалар болгаш спортчу массалыг оюннар доктаамал чорup турар апарган.

Бистиң районда хол бөмбүү, мячилиг хоккей, шыдыраа, хостуг хүреш, туризм болгаш спорттуң национал хевирлери сөөлгү чылдарда нептерей турары өөрүнчүг. Кол чүүл — спорттуң бо хевирлеринге маргылдаалар районда массалыы-биле эртип турарында. Оон-биле чергелештир районнуң шыырак спортчулары республика чергелиг маргылдааларга багай эвес түңнелдерлиг киржип, шаңналдыг черни удаа-дараа ээлеп келген.

Күш-культура, спорт ажылында эки чүүлдер бар-даа болза, четпестер база эвээш эвезин демдеглээр апаар. Кылып чорудар ужурлуг спорт-массалыг ажылдарның планын тургузуп алган-даа болза, оон күүселдезинде контроль, шынар чок азы шуут кылдынмайн баар таварылгалар бисте бар болуп артпышаан.

Райкүскомунуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи Ч. Б. Ондарның, № 741 КМК-ның начальниги Д. К. Хомушкунуң, районнуң херегленчилер ниитилелиниң даргазы М. Х. Аракчааның база «Спартак» спорт ниитилелиниң Ак-Довурак хоорай чөвүлелиниң кылып чоруткан ажылдарын СЭКП райкомунуң хуралынга чоокта чаа анализтеп, чугаалашкан. Аңаа киришкен, санал берген кижилер районда чамдык күш-культура, спорт баазаларының долузу-биле ажыглаттынмайн турарын шыңгыы шүгүмчүлээн, харысалгалыг эштерден негелдени тургускан. Чижээлээрге, Ак-Довуракта эштир бассейниг спорт комплекизи чамдык үелерде ээзирей калган турар таварылгалар ховар эвес. Кышкы сезонга уткуштур ону чылыглап, эде кылбаанындан аңаа кичээлдер, секциялар, маргылдаалар эртирер арга чок болу бээр. Эштир бассейнге хүнде-ле 180 кижини эштиринге өөредип, белеткендирип болур, ынчалза-даа ында чүгле 60 хире күш-культуржу барып турар. Оон өске секцияларда спортчуларны хаара тудары база деңнелге четпейн турар.

Комплекстиң баазазында хоккей шөлчүгежин бо чылын багай белеткээнинден аңаа зона маргылдаалары шынар чок эрткен. Ынчангаш 15 кижи ажылдап турар ол спорт комплекизи (директору Н. Хованский) база аңаа контрольду тургузар ужурлуг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың дирекциязы, профэвилел болгаш комсомол комитеттери сула ажылдап турар дээрзиниң тодаргай фактызы ол.

Районнуң чамдык ажыл-агыйларында мындыг чижектер база эвээш эвес.

Моон түннеп көөрге, ВЛКСМ райкому (бирги секретары В. Күжүгет), районнуң спорт комитеди (даргазы А. Ооржак), ДОСААФ райкому (даргазы А. Ооржак) база коштак ажылдап турар.

Районнуң партия организациязы спорт ажылынга партийжи удуртулганы күштелдирип, күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун, чоннуң хүн бүрү амыдыралын оон-биле холбаарын чедип алыр дээш негелдени күштелдирип, эки ажылдаар ужурлуг бис.

Н. АМЫРДА,

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң партком секретарының оралакчызы.

АГААРЛАП, ДЫШТАНГАННАР

Частың башкы айы адакталы берген-даа болза, хар ээрэлек, кайнаар-даа көөрге, карак чылчырыктаар ак хар.

Хүндүскүнүң 11 шак чоокшулап турда Хандагайты суурнуң № 11 микрорайонунуң ортузунда шөлчүгешке хаактар туткан, шанактар сөөрткен улуг-биче кижилер үнүп кээп, чыглып эгелээн.

Спортчу маргылдааларының эртирериниң планын суурнуң микрорайон чөвүлели районнуң спорт комитеди-биле кады баш бурунгаар ажылдап кылып, белеткээн. Микрорайон чурттакчылары хаактарын кедип, шанактарын сөөрткеш Кара-Хоолай шаттарынче углапкан.

Хаакка ГТО нормативтерин херээжен улус 2 километрге, эр улус 3 километрге дужааган. Оон соонда эр улустуң аразынга кадыр тейден хаактыг бадарынга маргылдаа эгелээн. Маргылдааның ол хевиринге кашпагайы-биле улусту кайгаткан харылзаа белдириниң ажылдакчызы Александр Дөртей бирги, районнуң сан килдизиниң чолаачызы Даш-Маадыр Сат ийиги черни ээлээннер.

Маргылдааның база бир солун хевири херээжен улустуң кадыр тейден шанактыг бадары болган. Маңаа райкүскомнуң иштики херектер килдизиниң техниктиг ажылчыны Тарва Монгуш, ийиги черни район эмнелгезиниң медсестразы Сесимаа Ооржак олар ээлээннер. Оон соонда канат тырттарынга болгаш хар кырынга бут бөмбүүнүң маргылдаалары командалар аразынга чидиг демиселге солун эрткен.

Спортчу маргылдаалар сөөлүнде сеткил хандыр дыштанып, агаарлап алган чурттакчылар суурже чаныпканнар.

Э. МОНГУШ.

Хандагайты суур.

СПОРТЧУ МЕДЭЭЛЕР

Шыдыраага Барыын-Хемчик районунуң бирги черни дээш ажык маргылдаа Кызыл-Мажалыкка эрткен. Аңаа ажыл-агыйларның, организацияларның аныяк, хоочун-даа шыдыраачылары киришкен. Түңнелинде хоочун спортчу А. Күнгаалай хөй санны чедип алгаш, тиилээн.

С. СЕРИН-ООЛ.

* * *

Шыдыраага Чоннуң амыдырал хандырылга болгаш Чурттаалга коммунал ажыл-агый министерстволарының командаларының аразынга чаачыл болган маргылдаа «Тыва септелге-тудуг» трестиң хуралдаар залынга эрткен.

Аңаа он холдерге салыглар болгулаан. Спортчу демиселдиң түңнелинде Чурттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң шыдыраачылары артык күштүүн көргүзүп, 6:4 санга тиилээн.

Тиилээн командага шилчиир кубокту болгаш спортчуларга өртектиг белектерни тывыскан.

Маргылдааны организастааны эки, аңаа «аарыкчылар» база хөй болган.

Бистиң корр.

* * *

Каа-Хемде «Кызыл Тук» совхозтуң бирги черни дээш деңзи аайы-биле тыва хүреш маргылдаазын организастаан. Оон-биле чергелештир хостуг хүреш маргылдаазынга школачылар база киришкен.

Эрткен маргылдааны чон сонуургаан. Аңаа тиилекчилерни хүндүлел бижиктер-биле шаңнаан.

Идепкейлиг спортчулар Н. Оюн, О. Дарыма ол маргылдааны организастаан.

Г. САНДЫЙ-ООЛ.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеш, аязыр, чагбас. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр.

Дүне 9—14 градус, чамдык черлерге 2—7 градус соок. Хүндүс 3—8 градус чылыг, чамдык черлерге 0—5 градус соок болур.

Кызылга чагбас. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Дүне 3—5 градус соок, хүндүс 5—7 градус чылыыр.

Автоорукларга чагбас, кээстүрү эки. Тайгактаар.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АПРЕЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шахты» 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «И еще одна ночь Шахерезады» 9.00, 13.20, 18.40, К-клуб— **«Сказка за сказкой»** 10.40, 15.00, **«Семейные тайны»** 16.50, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тени исчезают в полдень» 15.00, 19.30, **«У призраков в плену»** 17.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Банзай» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Арабские приключения» 10.00, 15.00 **«Три брата»** 17.00, 19.30 шактарда.

ЧАЗАЛГА

Январь 9-та үнген № 7 (12697) «Шында» «Орай миннинишкин» деп материалдың фактылары автор И. Иргиттиң буруузу-биле шын эвес болганын номчукчуларга дыңнатпышаан, ындыг хевирлиг материалдарны моон соңгаар парлаарда факт-барымдааларын кичээнгейлиг ылавылап көөрүнүң хемчеглерин редакция алыр.

«Тыва тудуг» трестиң чер ажылдары кылыр эргелелинге ажылдаары-биле кол бухгалтерниң оралакчызын, машинакчы-секретарьны, бедик мергежилдиг бызаңчыларны, бетончуларны, дашчыларны, ол-ла профессияларның өөреникчилерин (бүдүрүлгеге ажылдавышаан өөредир болгаш айда-ла 75 рубль стипендиялыг) чалап турар.

Тресте өг-бүлениң ээлери ийилээ ажылдап турда, эвээш кежигүннерлиг өг-бүлелерни чаагайжыды кылдынган общежитие-биле хандырар. Бот кижилер ажылга кирген соонда дораан-на оларны общежитие-биле хандырар.

Айтырыг тургузар адрези: Кызыл хоорайның Загородная кудумчузу, бажың № 21 телефоннар №№ 2-36-48 болгаш 2-24-60. Чедер автобустуң № 5. доктаар чер «Столовая».

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ

2. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Мультфильм. 9.05—«Снегурочка». Н. Римский-Корсаковтуң операзы. 12.30—12.35 — Телемедээлер.

• • •

14.15—Телемедээлер. 14.35—Документалдыг телефильмнер. 15.15—«Алдын шайба» клувунуң шаңналы дээш. 16.05—Х.-К. Андерсен — «Тоолдар болгаш төөгүлер». 16.40—Концерт. 17.10 — Совет Эвилелиниң Маадыры вице-адмирал Г. И. Щедрин-биле школачыларның ужуражылгазы. 17.55 —«С места происшествия скрылся». Док. телефильм. 18.05 — «Дамырактар». 18.30—Док. фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 18.55 — Эртем болгаш амыдырал. 19.25 — Мультфильмнер. 19.55 — Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. «Стратегия Победы». Хөй сериялыг док. фильмниң 5-ки фильми—«Кавказский щит». 21.00—«Үе». 21.35 — Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. А. Яшинниң шүлүктери. 21.55 — «Театр мемуарлары». 22.50 — Концерт. 22.15—23.35 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35—9.35 — Төөгү. 5-ки класс. 9.05; 13.30 — Француз дыл. 10.05—ПТУ сургуулдарынга. 10.35 — Г. Р. Державин. Амыдыралы болгаш чогаалдары. 11.25 — Шыдыраа школазы. 11.55 — Төөгү. 9-ку класс. ССРЭ-ниң тургустунганы. 12.25 — Бойдус, 4-кү класс. Хөрзүн болгаш ону камгалаары. 12.45 — Совет чогаалчыларның тоолдары. 14.00 — Музыка. Э. Григ — «Пер Гюнт». 14.30 — М. Зощенко. 15.20—15.25 — Телемедээлер.

• • •

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Шыяанам». Тыва тоол — «Дугай даянгыыш». 18.35 — Уругларга фильм. 18.45 — «Азия төвү». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. 19.55 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Экспресс в Стамбул». Дөрт сериялыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 22.40—23.15 — «Соңгу чүктүң байырлалы». Хаак спортунга маргылдаалар.

3 СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Стратегия Победы». Хөй сериялыг док. фильмниң 5-ки фильми — «Кавказский щит». 10.00— «Аян-чорукчулар клуву». 11.00 —«Экспресс в Стамбул». Уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 12.05 — 12.10 — Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.55 — Сээн ленинчи библиотекаң. 15.25 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 16.00 — Концерт. 16.25 — Буратинонуң делгелгези. 16.55—Ференц Беганн (ВУР). 17.30 — Чаа мультфильм. 17.40 —«Соңгу чүктүң байырлалы». Хаак спортунга маргылдаа. 18.10 — «Совет Чепсектиг Күштер» деп бөлүк дамчыдылгадан курган чер шериглериниң дугайында док. фильм. 18.30—Концерт. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.35 — Делегей болгаш аныяктар. 20.10 — Концерт. 21.00 — «Үе». 21.35 — Венгр Улус Республиканың ССРЭ-де культура хүннери. 23.00 — Неделяның спорту. 23.30—23.50 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35 — География. 9.05; 13.05 — Немец дыл. 9.35 — П. И. Чайковский. «Щелкунчик». Балет-тоол. 10.05—ПТУ сургуулдарынга. Физика. 10.35; 11.40 — А. Н. Толстой. «Орус характер». 6-гы класс. 11.05 — Школачыларга хлеб дугайында. 12.10 — Зоология. 7-ги класс. 12.35 — Төөгү. 7-ги класс. 13.35 — Р. Гамзатов. Лирика. 14.05 — Төөгүнүң арыннары. 14.40 — Орус литератураның патриотизминиң үндезиннериниң дугайы. 15.40—15.45 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. 18.45 — «Орус дылды өөренип тур бис». 19.00 — Делегейде болуушкуннар допчулалы. 19.10 —«Азия төвү». 19.40—Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.20 — «Дем каттыштырылгазы». 20.50 — Алжир дугайында док. фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Экспресс в Стамбул». Уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 22.30 — 23.25 — Театрның делегей хүнү.

4. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Чалыыларның чогаадылгалары. 9.30—«Дириг амытаннар амыдыралы». 10.30 — Мультфильмнер. 11.00 — «Экспресс в Стамбул». Уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 11.55—12.00—Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». 15.20—«Шыдыраа школазы». 15.55 — «...Он алдыга чедир болгаш оон-даа улуг назы». 16.40 — «Калевала» музыкада». 17.20 — Док. фильм. 17.30 — Бүгүдеге стадион. 18.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. 18.30— Док. фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Мультфильм. 19.10 — Баштайгы ужар чүүл конструкторларының болгаш ужудукчуларының бирээзи С. В. Гризодубовтуң дугайында док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 20.10— Венгрияның телевидениезиниң программазы. 21.00 — «Үе». 21.35—«Улуг Тиилелгениң 40 чылынга». «Док. экран». 22.35 —Музыкалыг дамчыдылга. 23.30—23.35 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35; 9.35 — А. А. Фадеев — «Аныяк гвардия». 7-ги класс. 9.05; 13.25 — Испан дыл. 10.05 — Школачыларга хлеб дугайында. 10.35 — М. А. Шолохов. Амыдыралы болгаш чогаал ажылы. 11.35—«Өг-бүле болгаш школа». 12.05—И.-Б. Гёте. «Фауст». 13.00 — Сээн ленинчи библиотекаң В. И. Ленин — «Чарышты канчаар организастаарыл». 13.55—«Отпуск, который не состоялся». Бижимел тайылбырлыг уран-чечен фильм. 15.10 — 15.15 — Телемедээлер.

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Уругларга фильм. 18.35 — Кызылда элээди уруглар-биле ажылдың дугайында теледамчыдылга. 19.00 — Телефильм. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.20 — «Кижи болгаш хоойлу». 20.50 —Эртем-тайылбырлыг фильм — «Гипотеза». 21.00 —«Үе». 21.35 — «Экспресс в Стамбул». Уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 22.35—23.25 — «Чогаалчы болгаш амыдырал».

5. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —Буратинонуң делгелгези. 9.25 — Концерт. 9.55 — Совет Эвилелиниң Маадыры вице-адмирал Г. И. Щедрин-биле школачыларның ужуражылгазы. 10.40 — Фильм-концерт. 11.05 — «Экспресс в Стамбул». Уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 12.05—12.10—Телемедээлер.

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Кижи болгаш бойдус». 15.15 — Орус чугаа. 15.45 — «Пионерия». 16.00— «Эфиопияны дургаар». Киноочерк. 16.20 — Улустуң аялгалары. 16.30— Москва чоогунуң кедээзиниң бөгүнгүзү болгаш даартагызы. 17.00 — В. А. Моцарт. Хылдыг хөгжүм квартеди. 17.35 — «Тооллуң аалчылары». 18.30— Док. фильм. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.30 — Концерт. 20.00 —Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. «Стратегия Победы». Хөй сериялыг док. фильмниң 6-гы фильми — «Стальной плацдарм». 21.00— «Үе». 21.35 — Музыка дугайында чугааны уламчылаалы. 23.15— 23.35 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35; 9.35— География. 8-ки класс. 9.05; 13.10 —Англи дыл. 10.05 —ПТУ сургуулдарынга. Ниити биология. 10.35; 11.40 — Төөгү. 7-ги класс. 11.05— Чогаалчылар В. И. Ленин дугайында. 12.10 — Музыка, 7-ги класс. 12.40 — Кукрыниксының чурулга чогаалдары. 13.40— Башкыга —музыка кичээли. 14.40 — А. П. Чехов — «Чайка». 15.25— 15.30 —Телемедээлер.

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Уругларга фильм. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Док. фильм. 20.20 — Концерт. 21.00—«Үе». 21.35— «Экспресс в Стамбул». Уран-чечен телефильмниң 4-кү сериязы. 23.00 — 00.50 — Футболга ССРЭ чемпионады — «Торпедо» (Москва) — «Динамо» (Москва).

6. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Стратегия Победы». Хөй сериялыг док. фильмниң 6-гы фильми — «Стальной плацдарм». 9.50 — Бүгү-эвилелдиң телеконкурузу — «Эш ыры». 10.25 — Хөй эки бараннар дээш. 10.55 — «Экспресс в Стамбул». Уран-чечен телефильмниң 4-кү сериязы. 11.50—Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 12.15 — Үнүштер дугайы. 13.05 —Чүнү номчуурул. 13.50 — «Өг-бүле болгаш школа». 14.20 —«Радуга». Улус чогаадылгаларының дугайында телепрограммаларның VI делегей фестивалы. (Вьетнам). 14.45 — Бөгүн делегейде. 15.00 —«В. И. Ленинниң амыдыралының дугайында арыннар». Хөй сериялыг «Чаңгыс катап шилээн орук» деп фильм. 1-ги фильм— «Болунуң он чеди харлыында». 16.00 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 16.30 — Мультфильм. 16.55 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 17.55 —Ю. А. Жуковтуң беседазы. 18.25 — «Без семьи». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги, 2-ги сериялар. 21.00 — «Үе». 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Гоголева орус болгаш совет авторларның шүлүктерин, прозаларын номчуур. 22.10 — Концерт. 22.55—23.05 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Бир эвес калык болукзазыңарза. 8.30 — Карель телевидение программазы. 9.10—Док. телефильмнер. 9.50 — «Аян-чорукчулар клуву». 10.50 — «Эртенги почта». 11.20 — «Черде, дээрде болгаш далайда». 11.50— «На таёжных ветрах». Уран-чечен телефильмниң 1-ги, 2-ги сериялары. 14.20— Л. Бетховен — «Оркестрлиг скрипкага романс». 14.30 — Театр болгаш үе. 15.30 —Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. Концерт 16.45 — «Кинопанорама». 18.15 — «Чурукчулар дугайында чечен чугаалар». 18.55 — Делегей болуушкуннарының дугайында допчузу-биле. 19.10 — Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15— «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Любочка». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 22.45—23.25 —Архитектор Ф. Шехтель.

7. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55 — Геологтуң хүнүнге уткуштур дамчыдылгалар. 9.40 — «Спортлотонуң» 19-ку тиражы. 9.50— «Будильник». 10.20 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 11.20 — «Кадыкшыл». 12.05 — «Эртенги почта». 12.35 —«Көдээниң шагы». 13.35 — «Музыка киоскузу». 14.05 — Чаа фильм-концерт. 15.10—«Мультфильм. 15.30 — Бөгүн—Геологтуң хүнү. ССРЭ-ниң геология министри Е. А. Козловский дамчыдылгага киржир. 16.00 — Геологтарга концерт. 17.00 — «Коллективтиң инициативазы». 18.00— «Делегей панорамазы». 18.45 — «Привет с фронта». Уран-чечен телефильм. 20.00 — «Аян-чорукчулар клуву». 21.00 — «Үе». 21.35 — Джаз панорамазы. 22.10 — «Чурулга уран чүүлү». 22.55 — 23.05 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Чурук санында-ла — хүн. 8.30 — Ритмиг гимнастика. 9.00 — Орус чугаа. 9.30 — Фильм-концерт. 9.40 — Кадыкшылдың Бүгү-делегей хүнүнге. Док. фильмнер. 10.10 — Концерт. 11.10 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 12.10 — «Тооллуң аалчылары». 13.05 — Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. Киноэпопея — «Ада-чурттуң Улуг дайыны». 14-кү фильм — «Белоруссияның хостааны». 15-ки фильм—«Карпатыдан Балканы болгаш Венаже». 14.45— «9-ку студия». 15.45 — «Цирк ареназында». 16.25 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 16.55 — Мультфильм. 17.05 — Телешии — «Бистиң ачаларывыс, экии». 18.25 — «Ленинчи шаңналдың лауреаттары — шылгараңгай совет композиторлар». А. И. Хачатурян. 19.00 — Делегей болгаш аныяктар. 19.35 —«Радуга». Улусчу чогаадылгаларның дугайында телепрограммаларның VI Делегей фестивалы. (Вьетнам). 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Кино көрүкчүзүнүң элеринчизи». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Кубаньдан келген аалчы». Уран-чечен фильм. 22.45 — Таныш аялгалар. 23.30 —01.00— Футболга ССРЭ чемпионады— «Нефтчи» — «Спартак». Оюннуң 2-ги кезээ. Бакудан дамчыдылга. «Динамо» (Тбилиси) —СКА. Тбилисиден дамчыдылга.

ЧАРЛАЛДАР

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң улусчу чогаадылга болгаш культура-чырыдыышкын ажылдарының эртем-методиктиг төвү Бүгү-российаның театр ниитилелиниң Тыва салбыры-биле кады апрель 6-да хөгжүм-шии театрынга Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 40 чылынга тураскааткан уран-чечен номчулга талазы-биле республика көрүлдезин эрттирер.

Көрүлде эртенгиниң 10 шакта эгелээр.

Красноярскиниң кедээ ажыл-агый институтунуң Тыва филиалынга бо чылын өөренип кирген бот-өөредилгелиг студентилерниң кичээнгейинге: өөредилге сессиязы 1985 чылдың апрель 1-ден 4-ке чедир Кызыл хоорайның Калинин кудумчузунуң № 1 «В» кол корпуска эртенниң-не 9.00 шактан эгелеп болур.

Кызылдың аъш-чем садызы үүрмектеп садар бараннар садыгларынга ажылдаары-биле садыгжыларны чалап турар.

Ол ышкаш аъш-чемниң янзы-бүрү үүрмек бараннарының өөреникчи-садыгжыларын чыып турар. Курска өөренир хуусаазы — бир ай.

Айтырыг тургузар чер: Кызыл хоорайның Октябрь кудумчузунуң 29 дугаар бажыңында, № 7 кабинет, телефон № 2-54-36.

КЫЗЫЛДЫҢ АЪШ-ЧЕМ БАРААННАРЫНЫҢ САДЫ.

ШЫН Редакцияның адрези:

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистерин 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54; кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-4· солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3081.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—00491.